

Sopelimen

NESODDEN
HISTORIELAGS
ÅRSSKRIFT
2021

Innhold «Sopelimen» 2021:

Redaktørenes forord.....	3
Styret i Nesodden historielag i 2020.....	4
<i>Eli Vinje</i> : En hilsen fra Historielagets leder.....	5
<i>Karin Moe Røisland</i> : Fjellstrand – fellesskap og dugnad.....	7
<i>Jorunn Aasterud og Kari Østvedt</i> : To kvinneliv. sOppvekst, bolignød og familieliv på Nesodden	20
<i>Frode Gjertsen</i> : Når du i dag går Skoklefallstien – om isveien fra Skoklefall til Oksval.....	27
<i>Arild Drolsum</i> : Disse herlige eiendomsnavnene	38
<i>Ole J. Lønnve</i> : Eik på Nesodden	42
<i>Christian Hintze Holm</i> : Rudstrand ved Bunnefjorden – et av Nesoddens eldste sommersteder	51
<i>Arild Drolsum</i> : Feriehjem på Nesodden.....	61
<i>Turid Kjenner</i> : «Bidens» og et spennende møte med en interessant kar fra Blylaget, Knut Strand	72
<i>Kari Østvedt</i> : I doktor Zapffes tid	76
<i>Harald Lorentzen</i> : Havnefogden i Kristiania kjøper landsted	81
<i>Stein Turtumøygaard</i> : Jaer skole feirer 175 år	85

Forsidebilde:

30 husmødre venter på båten til Svestad og til feriehjemmet «Bellevue». 1951. Foto: Arbeiderbladet/Arbark

Redaktørenes forord

Vi takker for bidrag til årets Sopelimen. Vi ønsker å kaste lys over mange sider ved Nesoddens historie – steder, personer, begivenheter og leveforhold. I år tar vi også med eikene, som er et særkjenne for Nesoddens vegetasjon.

Flere av artiklene ser bygda i sammenheng med viktige hendinger i utlandet. Her trekkes linjene mellom industrialiseringen i Storbritannia og is-driften på Skoklefalltjernet. Seilskuter fraktet is til England. Før havnefogden i Oslo bygde sommerhus på Nesoddtingen, har han livnært seg av å frakte emigranter over Atlanteren. Begge fenomener forlenget seilskutetiden til norske redere og sjøfolk. Slik er det linjer fra Nesodden til nasjonal og global historie.

Sommergjestene har vært drivkraft til endring av det gamle samfunn i bygda. Vi finner dem igjen i de fleste sammenhenger. Feriehjemmenes framvekst, og for noen deres fall, er skildret. Strandstedet Rudstrand, der bl.a. familien Quisling og Hennie holdt til, har ikke endret seg mye på 100 år. Der trer du inn i historien.

Fjellstrand får sin historie belyst med mange innfallsvinkler, men med fellesskapet som en rød tråd gjennom tidene. I tillegg trekker vi fram enkeltpersoner og deres liv og virke. Vi håper dette vil interessere og kanskje more. God lesning!

Nesodden, 15.september 2021
Jorunn Aasterud og Kari Østvedt

Styret i Nesodden historielag 2020

Leder: Eli Vinje
Nestleder: Erik Jacobsen
Sekretær: Kari Østvedt
Kasserer: Hanne Sigurdsson

Styremed: Stein Turtumøygard
Jorunn Aasterud
Varamed: Gunhild Skatteboe
Lise Granerud
Karin Tjernshaugen

Styret takker Else Sletten, Mette Svendsen og Else Kismul som har opparbeidet og stelt den historiske hagen ved Fundingrud-huset. Takk til Ivar Bråthen som slår gress og gjør forefallende arbeid. Vi takker dem som bidrar til å holde huset åpent for besøk. En særlig takk til Gunhild Skatteboe som er husfrue med ansvar for å samle alle trådene på Fundingrud-huset.

Takk også til kirkevaktene som sikrer besøkende adgang til å gå inn i Nesodden kirke på søndager i sommerukene.

En særlig takk til Stein Turtumøygard som er en innsiktsfull foredragsholder og utrettelig vandreturleder.

Drøbaksrose

En hilsen fra Historielagets leder

Av Eli Vinje.

*Foto: Akershus Amtstidende/
Staale Reier Guttormsen*

Sopelimen 2021 utgis i et år som ble annerledes. I 2020 holdt Nesodden historielag sitt årsmøte bare dager før Norge ble stengt ned. Det var i seg selv underlig og litt skremmende. For 2021 har vi utsatt årsmøtet til september. Vi har lært å leve med nedstengning og en pandemi og tilpasset oss i stor grad situasjonen. Men ordinære aktiviteter ble avlyst og utsatt.

I løpet av sommeren virket det som om det meste ville bli lettere. Vi hadde kirken åpen de søndagene som var planlagt. Det samme gjaldt Fundingrudhuset. Men begge deler med smittevern i form av begrenset antall inne om gangen, håndsprit og registrering. Alt gikk bra.

Da Klokketårnet ble åpnet etter restaurering i 2018, fikk historielaget en minnepinne med gamle bilder fra Signalen og livet rundt dette. Historielaget ønsket å lage en presentasjon av livet og utviklingen av hele området rundt Signalen med bryggen, bryggeanlegget og bussene. Ved hjelp av minnepinnen, mange gamle bilder og historier satte Stein Turtumøygard sammen et meget interessant foredrag som ble holdt på Signalen restaurant i oktober. Igjen begrenset smitteverntiltakene, men vi greide å samle 50 mennesker med riktig avstand, påmelding og håndsprit. Alle som fikk anledning til å være med, var begeistret for begivenhet og innhold. Av åpenbare grunner kunne vi dessverre ikke holde Klokketårnet åpent.

Dette møtet ble det eneste vi kunne gjennomføre på høsten. Fundingrudhuset kunne ikke ha adventsåpent, men vi satte ut juletre og tente lys.

Begynnelsen av 2021 har ikke gitt mange muligheter. Sammen

med Nesodden Turlag har vi gått kirkestien til stor glede for dem som var med. Kirken kommer til å ha åpent avtalte søndager og Fundingrudhuset fra august. Alle nødvendige tiltak vil bli gjort.

Takket være stor innsats fra flere, ikke minst våre dyktige gartnere, har hagen på Fundingrudhuset vært en glede for mange som går tur og setter seg ned en stund. Både publikum og historielaget setter stor pris på innsatsen.

Vår klage på ødelegging av fortidsminner fra stein- og jernalder på Bomansvik, ble avvist av statsforvalteren. Vi fortsetter likevel å reagere hver gang vi er oppmerksom på fare for slike ødeleggelse. Planen for Flaskebekk har igjen vært på høring. Det siste utkastet gir stor grad av bevaring, så vi håper denne kan bli vedtatt. Det er på høy tid at Flaskebekk får en vedtatt plan.

I desember 2019 var siste frist for å uttale seg om forslag til Kulturminneplan for Nesodden. Historielaget la ganske mye arbeid i vår uttalelse til denne planen fordi vi mener det er en meget viktig plan for kommunen og alle oss som bor her. Nå i vår kom forslag til arealplan for perioden fram til 2040 på høring. Denne hadde ingenting om kulturminner eller bevaring av slike. Ikke bare var vi rystet, men måtte påpeke at nettopp kulturminner var en del av mandatet for en arealplan. I vår uttalelse til planen har vi vektlagt det nødvendige i å ha en vedtatt kulturminneplan som et av grunnlagene for en arealplan. Hvordan skal en ellers vite hvor det er nødvendig å ta hensyn, hvor en må undersøke før en disponerer areal og hvor slike hensyn ikke betyr noe? Alle kommuner skulle ha en kulturminneplan i løpet av 2017. Nesodden har fortsatt ikke vedtak om en slik plan. Der er fortsatt tid i 2021.

Sopelimen for 2021 gir igjen glede og informasjon. Mange sender bidrag, så redaktørene har litt å velge blant. De oppfordrer likevel stadig til å sende bidrag som kan være av interesse for våre medlemmer og bidra til at stadig flere ønsker å bli medlem.

God lesing!

Fjellstrand – felleskap og dugnad

Av Karin Moe Røisland

I det følgende har jeg beskrevet Fjellstrand gjennom litt mer enn de siste 200 år. Stoffet har jeg hentet fra bøkene om Nesoddens historie og fra min mors, historielagets mangeårige leder, Randi Moes, historier om det gamle Folkets hus og Fjellstrand. I tillegg har jeg brukt egen kunnskap og erfaring, ikke minst fra de ca. 20 årene da jeg arbeidet med det Nye Folkets hus/grendehuset. Samtaler med andre har også gitt økt kunnskap. Etter 1980/85 er det, så vidt jeg vet, desverre ikke skrevet historie om Nesodden eller Fjellstrand. Det har ikke vært mulig å unngå å nevne egen familie, uten at det på noen måte er ment å være en familiehistorie. Jeg skulle gjerne ha framhevet langt flere personer, noe som ikke har vært mulig innenfor rammen. Jeg tar forbehold om at det kan være noen faktafeil

Husmannsplass, mølle, flomsag, fyrstikkfabrikk og isekспорт

Fjellstrand er første gang nevnt i Bygdearkivet i 1716, da som en husmannsplass under Fjeld gård. Husmannsplassen ble senere skilt ut og fikk bruksnr. 11. Som på resten av Nesodden, bodde bønder og husmenn, datidens befolkning, naturlig nok der hvor det var dyrkbar mark. Men bøndene hadde også båter nede ved sjøen. Senere ble Fjellstrand navnet på hele området og skolekretsen.

*Fjellstrand brygge anno 1907.
Fotograf ukjent*

I 1815 kjøpte Iver Granerud deler av Fjeld skov og Fjellstrand. Iver Granerud var en driftig mann. Han etablerte både mølle og flomsag i Fjellstrandbekken, derav kalt

Møllekastet. Trevirket ble eksportert til England og Holland. Ivers sønn, Christian, oppførte omkring 1850 bygningene på Nyborg, slik de fortsatt delvis står. Den første skolestua i Fjellstrand ble innredet der. I 1874 ble Persilengen skole tatt i bruk.

Christianiemannen H. F. Løkke kjøpte Fjellstrand i 1851 og anla fyrstikkfabrikk. Arbeiderbolig ble bygget til fyrstikkjentene som hadde et farlig arbeid med fosforfyrstikker.

Iseksporten overtok som næringsvei, sommer som vinter. Søren Parr fra Drøbak kjøpte Fjellstrand i 1874. Han var allerede reder og en av de store iseksportørene. Nesodden ble en ledende iseksportørkommune. Parr leide og anla tjern på hele Nesodden. På Fjellstrand kunne han dra nytte av bygningene fra fyrstikkfabrikkens tid, blant annet Nesoddens første bakeri. Sagflis fra fyrstikkfabrikkens tid, kom til nytte som isolasjon i ishuse. Transporten foregikk med hest og kjerre ned Brattbakken. Etter 1. verdenskrig ble iseksporten gradvis avviklet.

Fjellstrand, som resten av Nesodden, fikk tilgang til nye arbeidsplasser da Nesodden ble landets fremste petroleums-

kommune. Anlegg ble bygget på Steilene i 1893, Svestad (Granerudstøa) i 1912 og Fagerstrand i 1920. Arbeidsplasser kom også i steinbruddene sørover langs fjorden og i feltspatgruva på Spro.

Vekst, utparsellering, arbeidsplasser og opprettelse av Fjellstrand Vel

Fjellstrands store vekst kom i forbindelse med sommergjestene fra Oslo, noe som preget Nesodden som helhet. Søren Parr solgte Fjellstrand og Nyborg til Harald Hansen i 1902. Han overdro eiendommen til sin sønn Hans Nyborg i 1904. Utparselleringen skjøt etter hvert fart. De første sommergjestene leide seg inn hos fastboende. Ved sjøen var bare den opprinnelige husmannsplassen Fjellstrand, med bygninger knyttet til fyrstikkfabrikk og iseksport. Så kom «grossererperioden» på begynnelsen av 1900 tallet. Store villaer ble bygget nær sjøen, enkelte med tennisbaner og badmintonbaner.

For Fjellstrand ga dette sysselsetting for bygningsarbeidere og arbeid knyttet til hus og hage. Antallet fastboende økte. Utparsel-

ling og utbygging var særlig kraftig i årene etter 1910. Dette skjedde uten plan og regulering eller kommunal styring. Veinettet var svært mangelfullt. Dette var bakgrunnen for at Fjellstrand Vel ble stiftet i 1912, med noen få villaeiere tilstede. Formålet var å få mer orden på adkomstveier, vann og veilys. Initiativtaker var bokbinder Holger Andersen som hadde kjøpt eiendommen Fossevang, skilt ut fra Fjellstrand, i 1903 og bygget den om til en større sveitservilla.

I 1906 ble «Nedre Fjellstrand» skilt ut. Min oldefar, kurvmaker Anders Moe, og etter hans død, min oldemor Agnete, eide eiendommen til 1923. En litt spesiell historie er at en av sønnene, min bestefar Karl, giftet seg med tjenestepiken Inger Johanne i nabohuset Fossevang. Min far, Erik Moe ble født i 1912. I 1952 kjøpte mine foreldre Fossevang. Vi kunne da se det lille kottet som hadde vært Inger Johannes værelse. Den opprinnelige husmannsplassen har siden vært i familien Moe/Moe Røislands eie. Et synlig minne er den halve møllesteinen fra Fjellstrandbekken som tjener som inngangstrapp.

Etter «grossererperioden» bygget middelklassen sommerhus. Det ble også mange flere fastboende. I forbindelse med at 8-timersdagen ble innført i 1919 og rett til ferie gradvis utvidet, kunne også arbeidere realisere drømmen om ferie på landet. Historien forteller om hvordan de bar med seg, til dels brukte, planker og murstein fra båten og oppover til Nyborgskogen og Ellingstadåsen og bygget opp enkle plankehytter. Fagforeningenes feriehjem ble oppført over hele Nesodden. På Fjellstrand hadde rørleggerne sitt «Lykkestrand», Jacobs menighet drev feriekoloni på Sofienlund og Oslo Aps kvinnegruppe drev feriehjem for slitte husmødre, Bellevue på Svestad.

Nesoddens innbyggertall steg med 45% mellom 1910 og 1920, fra 1746 til 2530 innbyggere. Om somrene ble folketallet mangedoblet

Fjellstrand, Nesoddens sentrum, butikker, næringsliv og fritid

Fjellstrand utviklet seg til å bli Nesoddens sentrum. Synlige bevis var at Nesoddens første bank ble etablert her i 1905. Den gikk

overende i 1923, og mange tapte sparepengene sine. Nesoddens første lensmann bodde og jobbet fra Fjellstrand fra 1920. Han ble avløst av lensmann Verlo som hadde både kontor og arrest på sin egen eiendom. Det ble lenge planlagt å bygge kommunehus på Fjellstrand.

Forretninger ble det mange av. Den første landhandelen på Nesodden ble etablert på Fjellstrand allerede i 1860 årene, «Hansen på Haugen». Den var i drift fram til 1975. Fra brygga og opp til Hansen på Haugen var det omtrent 10 butikker. Landhandlere, bakeriutsalg, kjøtt og fiskebutikk, manufaktur, tobakksforretning og kiosker. Ingvald Hokholt startet sin land handel i 1913 og åpnet i 1921 sin nye moderne butikk i «Murhuset». I tillegg var han politiker, lokalhistoriker, forfatter, kunstmaler, drev det frivillige brannvesen og la ned et stort arbeid for velet. Sønnen Gunnar åpnet Norges sjetteselvbetjeningsforretning i 1950.

På tross av stagnasjon mot slutten av 1920 årene, arbeidsløshet og nødsarbeid utviklet næringslivet seg: Dette er en egen historie.

Idretts- og kulturlivet sto også sterkt, til å begynne med i egne foreninger for henholdsvis byfolk og fastboende. Det var ski- og hoppbakker, fotball på Nyborgjordet, svømmekonkurranser, dans, det ble startet sangkor og orkestre, revyer, kino og Fjellstrandgøy.

Fjellstrand Vel, brygga og Fjellstrand båthavn

Fjellstrand Vel etablerte og holdt vedlike velveier og satte opp veilys. Båten var likevel livsnerven med hest og kjerretransport til og fra Fjellstrand. Regulariteten var allerede tidlig på 1900tallet ganske god med 2 daglige avganger hver vei. Fjellstrand Vel bygget venteværelse med postbokser på brygga. En egen bryggemann, faktisk en kvinne, ble ansatt i 1915. Ordningen varte helt fram til 1947 med støtte fra A/S Nesodden Dampskipsselskap. Nåværende brygge ble bygget omkring 1920 med stein hentet fra Fjellet bak Fjeld gård. Vannet kom fra Fjellstrandbekken, brønner, iler og vaskeplasser. I 1923 ble Fjellstrand vannverk med vann fra Persilengtjernet etablert og driftet fram til kommunen overtok i 1963.

Båtinteresserte villaeiere fra «grosserertiden» kjøpte det gamle båthavnområdet og noen tilstøtende badehustomter. I 1926 sto båthavna ferdig med 19 privateide plasser. Styreformann var Kolbjørn S. Hansen som hadde formannsvervet i 14 år. Arbeidet ble i stor grad utført av Karl Moe, som fortsatte å holde båthavna i orden nesten til sin død. Karl Moe var kjent som altnuligmann for villaeierne, og som sjøulk og fisker som kjente hver stein og fiskeplass i fjorden. Datteren Eva Thomassen, og deretter hans barnebarn Vibeke Klausen, overtok både engasjement, båtplass og styreverv etter Kolbjørn S. Hansen. «Bøyekongen» Pål Moe har vært aktiv i båthavna siden ungdommen, og oldebarnet Joakim Moe Røisland følger opp.

Arbeiderbevegelsen og det første Folkets Hus

Arbeiderbevegelsen fikk tidlig på 1900 tallet et godt fotfeste på Nesodden. Behovet for eget forsamlingslokale meldte seg. Ingen grunneier ville selge tomt til et Folkets hus. Ved hjelp av en hvit løgn om at tomten skulle brukes

til snekkerverksted, fikk Hans Evensen i 1918 kjøpt en 5 mål stor tomt som han senere solgte videre til Nesodden Arbeiderparti. Folkets hus ble i det vesentlige oppført ved dugnadsinnsats, tømmer fra eiendommen og lån. I 1920 ble det opprinnelige Folkets hus tatt i bruk. Til å begynne med var det store og lille sal og kjøkkenet som var noenlunde fullført. Krakker og bord var hjemmelaget, vann måtte bæres inn til den store kaffekjelen som sto på vedovnen. Spyttbakke var en del av den obligatoriske innredningen. Møtene foregikk på søndager da arbeidsfolk hadde fri og tid til å ta seg fram fra hele Nesodden. Kjente Arbeiderpartifolk som bl.a. Trygve Lie, Einar Gerhardsen, Håkon Lie, Oscar Torp og Trygve Bratteli, deltok på søndagsmøter. Kvinnegruppen, som ble stiftet i 1927, bidro til økonomien med basarer hvor hjemmelaget håndarbeid ble loddet ut. Fjellstrand Arbeiderungdomslag ble stiftet i 1932.

Den første kinoen på Nesodden ble drevet på Folkets hus av Andor Smestad fra 1926. Han ga seg ikke før i 1957. Kristian Elton var maskinist, og Isachsen og kone

akkompagnerte i stumfilmens dager på piano og fiolin. Sangkor og revygruppe holdt til på Folkets hus og 1. mai ble selvfølgelig markert der.

Frikirkelige bevegelser

Det var ikke bare Arbeiderbevegelsen som sto sterkt på Fjellstrand. Også frikirkelige bevegelser oppsto her. Gårdbruker Hans Larsen på Fjeld gård ledet Fjellstrand frimisjon i stua på Fjeld gård fra han kom til Nesodden like etter år 1900. Baptistmenigheten hadde bygget Betania som lå ved toppen av Fjellveien. Hjalmar Aschim, som startet bakeri på Fjellstrand i 1920 årene, holdt møter i «Aschimsalen» over bakeriet. I 1931 slo baptistmenigheten og det som var blitt pinsemenighet, seg sammen og hadde sine møter på Betania.

Byfolk og fastboende samler seg-Interessentselskapet Badestranden/Nyborgjordet

I den første utbyggingstiden var det lite sosial kontakt mellom sommergjester og de fastboende. Etter hvert oppsto behovet for felles innsats til beste for Fjellstrand.

Nesten hele strandområdet ble privatisert ved salg av tomter til villaer og badehus. Det var vanskelig å finne egnede badeplasser. Det var også vanskelig å finne jorder og løkker for fotball og idrett. Men et sted var holdt igjen for lagring av tømmer før fløting ut fjorden, kalt «Den frie badestrand». Ved Nyborgdammen, en oppdemmet dam for isskjæring, var det et område som egnet seg for fotball og lek.

I 1932 ble det kjent at Nyborgjordet skulle utparselleres til tomter med tennisbane. En gruppe kjente Fjellstrandboere samlet seg til møte på Folkets hus. Det ble bestemt å nedsette «Komiteen til innkjøp av Nyborgjordet til offentlig sports plass». Formann og nestformann ble S.C Andersen Aars og Sverre Rødseth, for øvrig min bestefar på morssiden.

Senere samme år ble det kjent at Den frie badestrand skulle selges til badehustomter. På årsmøtet i Fjellstrand Vel ble det bestemt å arbeide for å kjøpe Den frie stranda som fikk navnet Paradisbukta. Komiteene ble slått sammen til «Interessentskapet Badestranden/Nyborgjordet». Aars var den første

Nesoddens kommunestyre 1946. I første rekke ser vi Carls Granerud, Westy Kjensli (senere ordfører 1955-63), Alfred Berntsen, Sverre Rødseth, Klaus Sjøli, Kåre Kristiansen, Ivar aas., Kirsten Gullerud (formannskapssekretær). Alle fra Fjellstrand. Fotograf ukjent.

fastboende Vel-formannen og hadde en omfattende karriere både yrkesmessig og politisk, i tillegg til stor innsats for fellesskapet.

Fruene startet syklubb og arrangerte basarer, fester og innsamlinger for å skaffe midler til driften. Johan Nilsen åpnet kiosk på stranda, og i 1934 ble Fjellstrand idrettsforening startet. Foreningen arrangerte hvert år svømmestevne på stranda til inntekt for en stupemolo. Flåte var det fra tidligere.

Det ble satt opp en portal ved nedgangen til stranda og skilt om at bare interessenter hadde adgang. «Styret håper dog at bortvisningen ikke håndheves overfor småbarn som oppfører seg ordentlig, selv om deres pappaer og mammaer ikke er andelshavere». På søndager var det en ansatt oppsynsmann som skulle vise bort ikke-medlemmer.

I årene 1938/39 ble det gjennom dugnadsinnsats og støtte fra kommunen gjort store utbedrings-

arbeider på Nyborgjordet, herunder anlagt bane. Selv under krigen ble det holdt stevner på Nyborgjordet og stranda for å skaffe midler. Rett etter krigen kom stupemolo og stupetårn. Stupetårnet ble levert av Åge Munthe Jacobsens verksted på Fjellstrand. Mange badet også i Nyborgdammen.

I 1955 ble det valgt fellesstyre for Fjellstrand Vel og interessentselskapet. Eiendomsforholdet forble uforandret, men Fjellstrand Vel disponerer nå Paradisbukta og Nyborgjordet.

Vekst følges av behov for mer plass i skoler og forsamlingslokaler

Nye Fjellstrand skole sto ferdig i 1925. Peter A. Hødnebø var nyansatt lærer, 24 år gammel. Hødnebø utmerket seg på mange måter innen barne- og ungdoms-arbeid, som politiker og drivkraft for å få etablert en middelskole. Middelskolen ble senere realskole. Rektor Anders Steinholt fikk presset gjennom en rehabilitering og påbygging av Persilengen skole slik at 3 årig realskole hadde gode lokaler fra 1953. Elever, foreldre og lærere måtte bidra

med å hogge tømmer. Med innføring av 9-årig skole i 1960 forsvant realskolen. Barnetallet hadde økt, så barneskolen trengte lokalene. I tillegg måtte både Folkets hus og Betania brukes som alternative skolelokaler. Fjellstrand skole fikk nytt bygg med gymsal i 1974, etablerte SFO i «lærerboligen» i 1993 og et nytt tilbygg i 1997. I senere år har «Realskolen» blitt brukt til introduksjonskurs for flyktninger og andre fremmed-språklige. Karin Bjørnstad har gjennom sine 14 år som lærer og undervisningsinspektør og rektor i 14 år, fram til 2008, utviklet et læringsmiljø hvor musikk og kultur har vært viktig for gode resultater. Aktiviteten var stor både i pinsemenigheten og i frimisjonen og stua på Fjell gård, og Betania hadde ikke nok plass. Fjellstrand frimisjon etablerte Misjonshuset i et hus i Fjellstrandveien i 1950. Her var det også barnepark. I 1984 flyttet menigheten til ny Misjonskirke i Alvern. Pinsemenigheten tok i 1969 i bruk et nytt bygg ved siden av Folkets hus, i 1982 kom det et tilbygg og i 1995 nok et stort tilbygg. Her har det vært skole og senere barnehage. Den frivillige innsatsen er stor med

aktiviteter for alle aldersgrupper.

Folkets hus var etter krigen i dårlig forfatning, og oppgaven ble for stor for Fjellstrand arbeider-lag alene. Fagforeninger og arbeiderforeninger samlet seg og dannet Folkets hus forening. Utbedringsarbeidet foregikk kontinuerlig med stor frivillig innsats. I 1956 ble storsalen pusset opp og utvidet. Langt flere, fra hele Nesodden, turde nå å bevege seg innenfor dørene til Folkets hus. Lokalene ble brukt til kino, dans, politiske møter, kurs og gymsal for realskolen.

Det nye Folkets hus/Grendehuset

I 1980 måtte Folkets hus stenge pga svikt i takkonstruksjonene. Fjellstrand hadde ikke lenger et møtested, hverken for unge eller gamle. Pål Moe, som var formann for Folkets hus forening, tok raskt et initiativ for å få bygget et nytt forsamlingshus. Som formann i Fjellstrand Vel engasjerte Odd Solheim seg sterkt i planleggingskomiteen. Snart kom også undertegnede med i arbeidet. Det ble etablert et andelslag, «Fjellstrand grendehus og barnehage A/L». «Alle»,

enkeltpersoner, foreninger og næringsdrivende kjøpte andeler. Kommune og stat støttet. I 1984 ble Fjellstrandprosjektet etablert som et forsøksprosjekt knyttet til styrking av nærmiljet, med bevilgning fra Miljøverndepartementet. Per Frydenborg ble tilsatt som prosjektkoordinator, noe som var svært viktig for framdriften.

Fjellstrandgøy har vært en tradisjon på Fjellstrand. De eldste vil huske slag i Nyborgdammen, kongebesøk til brygga, opptog og fest. I 1984 ble tradisjonen gjenopplivet med opptog og omfattende tilbud for alle aldre over 2 dager på Nyborgjordet. Nils Lie vant konkurransen om egen Fjellstrandsang. Overskuddet gikk til det nye Folkets hus.

Fjellstrand Revy og Theaterselskap

Revy har lange tradisjoner i Fjellstrand. I forbindelse med planleggingen av det nye bygget, fikk Vibeke Klausen, ideen om å lage en revy til åpningen. Fjellstrand revy- og theaterselskap ble etablert. Folkets hus fikk en utmerket scene med garderobe i barnehagens

lokaler i underetasjen. Hele husets grunnleggende ide var jo sambruk. Vibeke Klausen, Tore Røisland, Aase Nordby, Arild Berg Kjersti Strømstad og Tord Brun Knudsen ble både dugnadsarbeidere, tekstforfattere og skuespillere. Sceneutstyr og kostymer ble skaffet fra Osloteatere og andre gode forbindelser. Kjente Fjellstrandfolk som Nils Lie, Eva Thomassen og Randi Moe bidro med historiske tekster. Den første revyen, «Klart Bak» ga et rørende historisk tilbakeblikk. Krzysztof Seliga var instruktør, Edmund Seipajervi kapellmester og Eivind Kjensli Knudsen lymester. Fjellstrand revy og theaterselskap hadde årlige, stadig mer profesjonelle, revyer fram til 2012. Nevnes spesielt bør Tore Svein Olsen, revyens dyktige kapellmester i store deler av perioden.

Offisiell åpning, mange hadde bidratt og tilbudene var mange

Den første uken i september 1985, var det stor åpningsuke med offisiell innvielse. Nils Lie ledet åpningsukekomiteen. Gamleordfører Westy Kjensli ledet den offisielle åpningen. Programmet var omfattende med noe for alle

aldre. Det var revy- og festaften for andelslagets medlemmer, og det var fest med revy for Nesoddens eldre. Det ble avholdt kommunestyremøte og Stortingsvalg møte, ledet av Randi Moe, med kjente lokale, nasjonale kandidater som Reiulf Steen og Tora Houg (Aasland).

Nesodden kommune fortjener honnør for å ha bidratt til å realisere det nye Folkets hus. Tor Eggen, daværende Høyreordfører, sa følgende på åpningen:» Jeg trodde jeg var invitert til åpningen av Fjellstrand grendehus. Men på husveggen utenfor står det Folkets hus. Kjært barn har mange navn. Men skal jeg si hva jeg mener, så synes jeg at Folkets hus er et mye bedre navn.»

Kirsten Berit Romstad, fjellstrandbeboer og Amta-journalist, satte arbeidet med det nye Folkets hus på lokalavisens dagsorden.

Mange er de som skal ha ære for at Grendehuset/Folkets hus ble en suksess med alt huset rommet. Mange stilte opp i styrer, arbeidsgrupper og dugnader. Her var det foreldredrevet barnehage og det første fritidshjemmet på Nesodden, ungdomsklubb og motorverksted,

Revystjerner.

kino, kafe, storsal og lillesal og møterom.

Vitalisering av kultur- og organisasjonslivet gjennom stor frivillig innsats

Etter at Fjellstrandprosjektet opphørte, var det ikke rom for ansatte. Driften måtte i stor grad løses gjennom frivillig arbeid, den ble som et stort familieforetak, barna måtte jo være med.

Grender'n vitaliserte kultur- og organisasjonslivet for hele Nesodden. Det var revyer, teater-grupper og visegruppe, utstillinger, konserter, messer, bokkafe, pensjonistmiddager, møter, private jubileer og arrangementer. Revygruppa la sin årlige premiere til andelslagets store årsfest som takk for gratis lokaler til øving. Revyen stilte også opp på festen for

de eldre. Folkets hus ble et svært vellykket prosjekt, i sosial og kulturell forstand.

Økonomiske problemer, kommunal overtakelse og teppefall

Det var krevende å drifte et så stort bygg med frivillig innsats, selv med en velvillig kommune. I 2011 ga barnehagens styre beskjed om at de pga økonomi og behov for oppgradering, ikke kunne drifte barnehagen videre. Kommunen bestemte seg da for å overta ansvaret og opprettet kommunal barnehage på skolen. I oktober 2011 ble jeg valgt til leder for et forhandlingsutvalg med sikte på å overføre bygget til kommunen. Samarbeidet med kommunen var godt, men det tok tid å få nødvendige formaliteter og vedtak på plass. Folkets hus ble tømt for innhold. Fjellstrand ønsket at Folkets hus skulle fortsette som et allsidig kulturbygg. Nesodden kommune ønsket å kunne disponere bygget ut fra kommunale behov.

Nesodden kommunes overtakelse av bygget ble markert i januar 2015. Veteranene Vibeke

Klausen, Tore Røisland, Åse Regine Nordby og Lene Jensen bidro med en historisk kabaret sammen med Maria Bræk Ammerud som var instruktør de siste årene.

Fra kultur til møter, skole og vaksine

Etter oppussing ble barnehagen flyttet midlertidig tilbake til grendehuset. Realiseringen av den nye barnehagen på «Hansen på Haugen»tomta tar sin tid. Nesodden kommune brukte bygget til flere klasserom for Intro-sentret og til møtevirkosomhet. Pandemien førte til at Nesoddens vaksinesenter ble etablert der. Dette fører tankene tilbake til da Folkets hus ble brukt til lasarett under skarlagensfeberepidemien i 1943. Heldigvis består fortsatt navnet Folkets hus, i tillegg til Fjellstrand grendehus. 1. mai markeres der, bortsett fra under pandemien.

Ny byggeboom, infrastruktur og Fjellstrand Vel

En ny «byggeboom» foregår, 100 år etter den første. Fjellstrands befolkning blir i løpet av få år fordoblet. En dobling av folketallet

tilsier at infrastrukturen må utvikles parallelt. Fjellstrand Vel har i mange år vært i dialog med kommunen om dette. Gangveier og tilgang til sjøen burde vært prioritert sammen med den sterke boligutviklingen. Allerede i 1936 sikret Oslofjordens friluftsråd seg store deler av Ommen. Arbeiderpartiets Westy Kjensli fra Fjellstrand var medlem i kommunestyret i 22 år, hvorav varaordfører i 4 år og ordfører i 9 år, fram til 1963. Han var pådriver for å sikre allemannsretten og mange av de flotte friområdene Nesodden i dag har. Eiendommen Kikut i Fjellstrand ble kjøpt i 1965. Desverre har ikke dagens muligheter for å sikre strandområder til offentlig bruk blitt benyttet. Selv ikke Kikut, kommunens egen eiendom, er prioritert gjort mer tilgjengelig for en sterkt økende befolkning. Folkets hus blir forhåpentligvis, etter hver, igjen åpnet for kulturaktiviteter. Fjellstrand Vel nedlegger fortsatt et stort arbeid for fellesskapet. Jan Kilemo har ledet et aktivt styre i mange år. Nyborgjordet og Paradisbukta blir vedlikeholdt og stadig forbedret. Stupebrettet ble rehabilitert for noen år siden. Velet

har overtatt det gamle bryggehuset som er restaurert og kan leies ut. Hva hadde Fjellstrand vært uten 17.mai på Nyborgjordet og St Hans på stranda?

Ildsjelens tid er ikke forbi

Optimismen er ikke borte. Fjellstrand har i 100 år hatt samfunnsengasjerte beboere som har arbeidet for fellesskapet på flere arenaer. Noen er nevnt. Flere, fra ulike politiske partier, burde vært nevnt. Erik Moe og Terje Gudbrandsen har begge vært både ordfører og velformann. Tiden da det var en front mellom Betania og Folkets hus, er for lengst over. Pinsekirken, Fjellstrand Vel og næringslivet samarbeider om Fjellstranddager og julegrantenning. Ildsjelene Jane Pedersen og Per Johnsen har vært pådrivere. For Trine Persson og Stina og Joakim Moe Røisland er Annas hybel i stor grad et dugnadsprosjekt til glede for mange. Kitty Henriksen må nevnes som selve inkarnasjonen av dugnadsinnsats. Hun tilbrakte sine første leveår på det gamle Folkets hus hvor hennes foreldre var vaktmesterere. Hun nedla et

*St.Hans-feiring i Paradisbukta 1995.
Foto: Privat.*

utrolig stort frivillig arbeid i det nye Folkets hus. Etter at grendehuset ble kommunalt og Annas hybel etablert, flyttet hun dugnadsinnsatsen dit.

Avslutningsrefleksjoner

Nesodden kommune har en viktig oppgave i å sikre at kommuneplanens gode intensjoner om bevaring av grendenes egenart og kultur følges. Utbygging må følges av infrastruktur. En dobling av folketallet over få år, krever en stor innsats for at nye medborgere skal føle seg vel tatt imot og bli en del av fellesskapet. Det skal ikke skjules at økonomi og sosiale medier har forandret våre prioriteringer av tid. Derfor er samarbeidet mellom kommune og lokalmiljø avgjørende.

To kvinneliv

Oppvekst, bolignød og familieliv på Nesodden

Av Jorunn Aasterud og Kari Østvedt

For å få vite mer om hvordan det var å vokse opp på Nesodden for snart 100 år siden har vi avtalt å møte Turid Kranstad Helgesen og Aslaug Ness Hansen, begge mer enn 90 år gamle. De har vokst opp på Nesodden og bodd her nesten hele livet. De forteller oss levende om sin skolegang og oppvekst, og de gir oss sine historier og erfaringer. Samtidig reflekterer de over endringene i samfunnet og mimrer sammen.

Oppvekst og skolegang

Turid gikk folkeskolen på Fjellstrand, Aslaug på Jaer skole. De kom i samme klasse på realskolen på Fjellstrand i 1943. De visste ikke om hverandre på forhånd, men ble raskt venninner. Da undret de seg over hvor forskjellige erfaringer de hadde, og hvor liten kontakt det var mellom ulike deler av bygda.

Familien til Aslaug var innflyttere til Nesodden, og leide 2. etasje i et hus vis à vis sommerbutikken på Blylaget. Der ble hun født. Hennes far arbeidet på Nesodden/Bundefjords Dampskipselskap i 30 år. Foreldrene kom begge fra Vega på Helgelandskysten, men traff hverandre i Oslo.

Aslaug var enebarn. Aslaug gikk på Gamlebyen skole ett år under krigen, men hun var lykkelig den dagen familien flyttet tilbake til Blylaget igjen, slik at hun kunne fortsette på Jaer skole.» Hun kom hjem igjen», fortalte hun.

Aslaug forteller at det bodde bare 100 mennesker fra Blylaget til «Veiskillet « ved Hasle, og alle var de mer eller mindre i familie med hverandre. På dans på Eklund slo det henne også at det var giftemål og familie på kryss og tvers i bygda. Alle de andre kjente hverandre. Det var et samfunn det ikke var lett å komme inn i.

Turids hus lå midt i Fjellstrandkrysset, men i nærheten av skolen.

Aslaug Hansen og Turid Helgesen.

Her bodde hun med mor, bror og tante. Turid var skilsmissebarn, noe som var uvanlig på skolen og som skilte henne ut. Fjellstrand var et større sted enn Blylaget, og mange jobbet på Granerudstøa, Steilene eller Anlegget på Fagerstrand. Turid fikk mange gode venninner i disse familiene. Det følte trygt å være barn og ungdom på Fjellstrand.

Når Turid og Aslaug ser tilbake på skolegangen, er det ikke bare

i et gylden lys. De blir begge harme når de tenker på lærere som gjorde forskjell på ungene ut fra foreldrenes status, og på barn som ble oversett på tross av sin dyktighet. Pedagogiske evner og faglig kunnskap kunne det også skorte på hos lærerne.

Gjennom medelever fikk de begge innsikt i andres livsvilkår. Fattigdom og barneflokker på 12 var ikke ukjent. Mange bodde

trangt, og det var karrige forhold i mange hjem.

Lærerne må ha kjent til forholdene i hjemmene. Noen barn ble likevel oversett, andre skjermet, for eksempel ble de ikke hørt, trolig fordi lærerne visste at det ikke var ro og mulighet til å gjøre lekser hjemme.

Både Turid og Aslaug flyttet med familiene sine inn til Oslo en periode under barneskoletiden. Aslaug gikk ett år på Gamlebyen skole. Turid gikk på Holtet skole i to år. Her fikk de andre erfaringer. Ikke bare var det skole hver dag. Turid mener at den faglige kompetansen blant lærerne og tilgang på skolebøker og andre læremidler var klart bedre i Oslo-skolene. Der fikk lærerne fikk mulighet for faglig påfyll - i motsetning til på Nesodden. Kroppsøving var et fag i Oslo-skolen, men ikke på Nesodden.

De fleste barn sluttet skolegangen etter sju års folkeskole. Mange foreldre hadde ikke råd til å gi ungene mer utdanning. Andre hadde ikke slike tanker eller ambisjoner, verken de voksne eller barna selv. Det gjaldt å komme i lære eller finne arbeid et eller annet sted.

Opptaksprøve var grunnlaget

for å gi fem elever fra Fjellstrand og åtte elever fra Jaer skolekrets tilbud om skoleplass på realskolen i 1943. Opptaksprøven inneholdt norsk stil, test av matematikkunnskaper og norsk diktat. Siden det var så få elever fra Nesodden, åpnet skolen opp også for elever fra Frogn.

Aslaug og Turid gikk på real-skolen de to siste krigsårene og fram til 1946. Oppvekst og skolegang ble sterkt preget av krigen – det var en unntakstid. Ingen kulturtilbud for barn og unge, få eller ingen organiserte aktiviteter. Ikke 17. mai-tog. Ingen gymsal, det var fotball på løkka og skøyter på Nyborg-dammen. Turid var god på skøyter og spilte hockey med guttene. Aslaug likte å drive med fri-idrett.

Det var dårlig kommunikasjon mellom Fjellstrand og Blylaget/Jaer, og skolebussen hjemover tok lang omvei om Frogn. Når de omsider ankom Sagstuen, måtte de tidligere Jaer- elevene vandre til fots videre til Blylaget eller andre steder. Det var en tøff skolevei om vinteren. Turid, som bodde rett ved skolen, misunte likevel dem som kunne ta skolebussen og ha det gøy sammen på hjemveien.

Sommergjestene

Aslaug og Turid reflekterer over hvordan Nesoddsamfunnet var før krigen. I 1940 bodde det ca 3500 innbyggere i Nesodden kommune. Om sommeren økte befolkningen til det 10-dobbelte. Sommergjestene påvirket livet for alle. Mange av dem representerte, og ble oppfattet som, en overklasse sammenlignet med de fastboende. Samtidig gav sommergjestene arbeid til fastboende. Mange nesoddingar fikk inntekter fra snekring og annet vedlikehold, småjobber som å pukke stein for drenering, grave grøfter etc. Noen fikk passe sommerhusene om vinteren og flyttet inn der. Men det var ikke bare grosserere og andre velstående med medbrakt tjenerskap som fant veien til Nesodden om sommeren. Andre dro ut til feriehjem eller plankehytter. Atter andre leide seg inn i hus eller værelser, mens vertsfamilien stuet seg sammen på ett rom, i uthus eller bryggerhus for å få inntekter. Turids familie leide ut huset til sommergjester, men beholdt kjøkken og kammers til eget bruk. Slik kunne de tjene litt ekstra, og det kom godt med.

Turid forteller at det var sommergjestene som « eide» stranda på Fjellstrand, og at de ble særbehandlet på mange måter. De ble for eksempel ekspedert foran de andre på butikken, inntil det ble innført nummerlapper. Det var ikke sosial omgang mellom fastboende og sommergjestene.

Sommergjestene på tennisbaner og i badehusene langs stranda ble betraktet i behørig avstand. Ungene gikk ikke innenfor inngjerdingen der, selv ikke når porten sto åpen. Men det fulgte liv med sommergjestene, med bryggedans og moro.

Da Aslaug vokste opp på Blylaget, var det ikke mindre enn tre butikker tilgjengelig. Sommergjestene raidet der på samme måte som på Fjellstrand, anla tennisbane etc, hvor de hadde råderett, de arrangerte fester og satte opp sommerrevyer. Det var stas for alle med revyer om sommeren. Og etter krigen ble det, for dem som da var blitt ungdommer, tilbud om dans på lokalet og bryggedans.

Båtene bandt Nesoddlaget til byen, mer enn den holdt bygda sammen. Og fra Blylaget gikk båttrafikken hele året. Aslaug

forteller at når man under krigen skulle ta båten inn, ble alle bedt om å ta med et par vedkubber hver, til drivstoff for båten. Båten brukte halvannen time fra Blylaget til byen, to timer fra Fagerstrand, og en time fra Fjellstrand. Båten gikk innom alle bryggene, og ellevebåten fra byen var lastebåt, så lossing tok ekstra tid. Veinettet var sparsomt helt til etter krigen. Først da ble det vei mellom Fjellstrand og Tangen, og veien fra Fjellstrand til Fagerstrand var smal og kronglete. Bussene var ustabile, særlig under krigen. Stoppet den gamle skolebussen, var det bare å ta bena fatt. Mange gikk over lange strekk. Aslaug og Helge gikk ofte mellom Flaskebekk og Blylaget.

Etter skolegang – hva så?

Aslaug gikk ut i jobb etter realskolen, først sommerjobb i båtselskapet, så hadde hun arkivet i Norsk jernbaneforbund som hyggelig til hun fikk barn. Da ble hun, som de aller fleste nybakte mødre, hjemmeværende. Arbeid på likningskontoret startet i 1960 som et vikariat for å gjøre dem en tjeneste, noe som siden førte til fast

jobb. Deretter ble hun kontoransatt i helsesenteret på Tangen. For å få bedre innsikt i jobben tok hun hjelpepleierskolen og fullførte den som 46-åring. Så jobbet hun videre i helsesektoren på Nesodden til hun ble pensjonist.

Turid tok handelsskole i Oslo og fikk arbeid hun trivdes med innen forsikring. Da første barn ble født, sa hun opp stillingen. Med etter hvert tre barn syntes det ikke mulig å tenke på å jobbe. Men så ble hun ble spurt om å hjelpe til på skolen, og Turid stilte opp. Det ble etter hvert halv stilling og en kabal av avtaler med naboer og kjente for barnetilsyn. Dagmamma var ikke funnet opp som ordning eller begrep ennå. Eldstemann var ansvarlig storesøster.

Turid begynte etter hvert å arbeide i kulturadministrasjonen i Akershus fylkeskommune og var der i 18 år. Bildekunst og etter hvert også arbeid med innvandrere og nærkontakt med deres kulturinstitusjoner var hennes arbeidsfelt. Her fikk hun kompetanse og innsikt som også skulle komme Nesodden til gode.

Hvordan skaffe familien bolig?

Bolignøden i Oslo var stor etter krigen, og en del familier flyttet ut til Nesodden hvor små plankehytter var billige og tilgjengelige. Nesodden boligbyggelag ble opprettet i 1948. Turid forteller at hun hadde medlemsnummer 97 etter å blitt vervet av kommuneingeniøren, som trengte 100 medlemmer for å kunne dokumentere interessen for å reise nye boliger. I løpet av få år skaffet boligbyggelaget sine medlemmer tilbud om rekkehus i skogsområdene mellom Granholt og Flaskebekk. Tangenbyen ble en drivkraft til endring av hele bosettingen på Nordre Nesodden. Nye arealer ble tatt i bruk i kommunen, gjennom egeninnsats og dugnad, oftest innen Husbanken arealnormer og kostnadsrammer. Det tok tid før det kom skoler, butikker og samfunnshus i et område som ikke var bebygd før. Tyngdepunktet i kommunen ble nå flyttet nordover, og kommunikasjonen ble tilpasset hvordan man raskest mulig kom til og fra Oslo.

Turid forteller med innlevelse om bolignød i Oslo, der hun hadde

bosatt seg sammen med ektefelle som var fra Oslo og ønsket å bo i byen. Familien på tre bodde til leie på ett rom på 17 kvm. Medlemskapet i boligbyggelaget ble trukket fram, ektefelle overbevist om rekkehusets og Nesoddens fortrefelighet. Hun regnet på utgifter og inntekter og brukte sine overtalelsesevner. Tangen III gav ikke bare lykke over egen familiebolig. Det ble etablert et fantastisk nabomiljø, ikke bare for Nesoddens egne, men innflyttere fra nær og fjern. Få eller ingen kom fra Nesodden. Mange fikk vite om boligene gjennom bygdeungdomslagene. Noen jobbet i departementene. Flere av musikerne i Filharmonien flyttet inn. Små samfunn vokste fram innenfor borettslagene. Dette skapte de selv – her i det som ble Tangenbyen.

Aslaug og hennes mann Helge bodde i flere år hjemme hos hans foreldre på Flaskebekk – det var en vanlig da. De var fremmed for å bo i Tangenbyen, men fant en annen løsning. Familien bygde i 1960 med egne hender hus i skråningen nedenfor Sunnaas, som var bygget i 1954.

Dette er eksempler på hvordan de overvant trangboddhet i 1950- og 1960-årene og fikk seg familieboliger.

Frivillig arbeid

Turid og Aslaug trekker ikke selv fram sin innsats innen frivillighet på Nesodden. Vi andre kjenner dem fra Vanntårnet, som de gjennom Kunstforeningen har vært med på å sikre og utforme det fantastiske utstillingslokalet som nå har eksistert i 25 år. Hardt arbeid og organisering, lobbying, opphenging og vaffelsteking. Ingen oppgave for stor, ingen for liten. Bokavdelingen i Kiwanis-låven var også Turids domene i en årrekke.

Et generasjonsperspektiv

Vi har sett at Aslaug og Turid representerer en generasjon der det ikke var vanlig med utdanning utover folkeskole, men de selv fikk realskole. Kvinner som fikk barn, sluttet i jobb – det var hovedmønsteret. Få barn hadde tilbud om barnehager. Barnepark tre eller fire timer om dagen var et utilstrekkelig alternativ for yrkeskvinner. Barns sykdom gav

ikke rett til å være hjemme. Mange kvinner forble hjemmeværende også etter at barna var store. Men både Aslaug og Turid fant veien tilbake til arbeidslivet. De søkte ikke jobb, men tro til for å gjøre andre en tjeneste. Der ble de åpenbart verdsatt. Like fullt har de rukket å jobbe i tretti år. Det var først i 1970-årene det kom et skifte, slik at gifte kvinner i utstrakt grad tok seg arbeid utenfor hjemmet. Her lå Aslaug og Turid i forkant og fant individuelle løsninger på barnepass og familieliv.

Vi takker for samtale og betraktninger om et annet samfunn her på halvøya, om livsløp med store endringer i oppvekstkår, familieliv og nærmiljø. Det gir oss innsikt i andre livsvilkår og valgmuligheter - eller fravær av valg. Dette er en del av fortellingen om velstandsutviklingen i etterkrigstiden, men også om vareknapphet og nøysomhet som var utgangspunktet i denne epoken. Etterkrigstiden framstilles ofte som en gylden tid. Men det er ikke riktig at alle muligheter stod åpne for unge mennesker i 1940- og 1950-åra!

Når du i dag går Skoklefallstien

– vet du at Nesoddens mest spennende historie startet her?

Av Frode Gjertsen

Skoklefallstien, fra Skoklefall kirke og nordover mot Tangenten, er en gammel isvei bygd allerede rundt 1850. Nå for tiden er den utvilsomt den mest brukte og populære stien i vår kommune. Men ytterst få som i dag går stien, er klar over dens helt spesielle historie. Ikke minst: Stien var, da den ble bygd, et direkte resultat av den industrielle revolusjon i Storbritannia.

Og – utviklingen som skjedde i kjølvannet av isveien her på Nesodden, med isdrift i flere tiår, fikk store og positive konsekvenser for vår kommune. Særlig økonomisk, arbeidsmessig og sosialt. For eksempel ble den omfattende fattigdommen her ute betydelig redusert som følge av isdriften. Betydningen av isdriften har derfor lenge vært undervurdert, og kommunen har i liten grad sørget for at spor etter virksomheten er tatt vare på.

Kulturminnet Skoklefallstien/Skoklefalltjernet er relativt

godt bevart, uten de helt store ødeleggelser som utviklingen har medført andre steder. De første hundre meterne nordover fra kirken går gjennom et kronglete terreng med mange fjellknauser. Noen av disse knausene ble fjernet, men fordi dette skjedde rundt 1850, som var før dynamittens tid, var det å fjerne fjell krevende og dyrt. Men kjøperne av is var villige til å satse for å få isen fram.

Tross protester lot kommunen isveien rives opp av store gravemaskiner for seks år siden, for å legge lyskabler midt i veibanen, til

lampepunkter. Det var ikke pent gjort av «kulturkommunen» Nesodden. Fylkesmannen, nå statsforvalteren, reagerte i ettertid, og slo fast at kommunens saksbehandling og gjennomføringen av arbeidet var ulovlig. Isveien er registrert som kulturminne i Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden. I historielaget forstår vi ikke hvorfor kommunen ikke er mer interessert i å ta vare på viktige kulturminner fra isdriften, som betydde så mye for Nesodden.

Der isveien går ned til Skoklefalltjernets vannkant, rett før sletta på Ymerbakken (nedlagt hoppbakke), ligger det en gammel hustuft nær isveien. Her lå is-skjærernes «hvilehytte» hvor de søkte ly, tørket klær og støvler, spiste og samlet krefter til ny dyst. Beliggenheten er ikke tilfeldig. Herfra hadde de full utsikt over hele tjernet (nå gjengrodd med trær og busker). Skjedde det uhell eller ulykker, kunne det da reageres raskt. Det hendte for eksempel at hester som dro tunge sleder med isblokker, plutselig gikk gjennom isen. På sledene og i seletøyet var det nok jern til at både hest og slede

kunne bli trukket ned. Da måtte det handles raskt.

Nådeløs industrialisering

Men hva var årsaken til at noen ville kjøpe så store mengder is fra Norge, og dermed Nesodden? Hovedårsaken lå i at britene med kolonier over det meste av verden, med sin dynamiske økonomi, med rik tilgang på eget kull og stor innsikt i moderne teknologi, la grunnlaget for den industrielle revolusjon. Det førte til store endringer i det britiske samfunnet.

Mekaniseringen av landbruket førte til at millioner av landarbeidere sto uten jobb. De strømmet inn til byene og fikk arbeid i de nyopprettede fabrikkene. Problemene ble mange og massive. Særlig boligmangelen ble stor – tusener på tusener måtte ta til takke med å bo i slumområder. Det var frykt for at hele samfunnsstrukturen skulle bryte sammen.

Og interessant for oss i Norge: Mat måtte fraktes over store avstander og lagres før den kom fram til folk flest. Melka ble sur, og fisk, kjøtt, grønnsaker og annen

Isbåt ved Oksval brygge.

Foto: Oksval vel

mat råtnet – kjøleskapsteknologien var ikke oppfunnet.

Resultatet ble omfattende og heslig fattigdom, underernæring, sykdom og død i stor skala.

Kort sagt: Britene hadde store problemer med å takle, styre og moderere industrialiseringens nådeløse framvekst.

Enkelte ble engstelige. Å ha så mange desperat fattige i de nye store fabrikkbyene, med så mange slags sosiale og helsemessige problemer, var det klokt? Kunne det bli sosial oppstand og ende med revolusjon, slik som i Frankrike?

Andre syntes det var pinlig at de, som verdens rikeste, ikke kunne sørge bedre for sine egne på hjemmebane.

Var løsningen is fra Norge?

Amerikanerne, som allerede

drev stort med salg og eksport av isblokker, prøvde å eksportere is til England. Men å frakte så store mengder is som måtte til over Atlanteren, ble både dyrt og krevende.

Det viste seg at isblokker fra Norge raskt ble populært. Meget raskt. Etterspørselen ble enorm. Lille Norge klarte ikke å levere nok. Etter hvert ville Tyskland, Frankrike m.fl. også ha is. Men andre land i Europa kunne ikke skaffe is av betydning.

I tillegg hadde vi mange gamle og slitne seilskuter som egnet seg godt til denne typen transport, og som gjorde at frakten ikke ble spesielt dyr. Og vi hadde fattige sjøfolk nok som trengte jobb, og som var villige til å seile med farlig last, selv om hyra var lav.

Lille Norge, særlig små kommuner i Oslofjord-området og deler av Sørlandet, var heldige. Vi hadde tilnærmet ideelle forhold til å produsere is på vann som fra naturens side lå tilgjengelig, nær kysten. Vi hadde ikke konkurrenter, vi var i praksis enerådende på is i Europa.

For å forstå hvilke mengder is det dreide seg om er det nødvendig med

noen tall. Året etter toppåret 1898 gikk det om lag 1700 skipslaster med is fra Norge. Det betyr nær 1,6 millioner kubikkmeter is. Med utgangspunkt i det totale volumet for dagens Oslo rådhus betyr dette at vi eksporterte is tilsvarende volumet til mellom 9 og 10 rådhus det året. Året etter eksporterte vi nesten like mye.

Nesodden var landets største «iskommune»

Året 1900 sto Nesodden for halvparten av all is fra Akershus fylke. Akershus var da landets ledende «isfylke» og Nesodden landets største «iskommune», en posisjon vi beholdt i om lag 25 år, til isdriftens storhetstid var over i 1914.

I «Norges offisielle statistikk 1899» er den samlede eksportverdien for handel med alle mineraler og råstoffer – inkludert is – i 1898 7 055 400 kroner. Av dette utgjør isen alene 4 706 000 kroner.

Norge fikk inntekter, norsk skipsfart fikk inntekter (mellom 1000 og 2000 skipslaster med is ble eksportert i året), og aldri, hverken før eller siden, har Nesodden vært så viktig/betydd så mye for landet.

Nesodden fikk selv store inntekter på grunn av økt aktivitet på en rekke områder, mange nye arbeidsplasser, og økte skatteinntekter fra en rekke nye firmaer som drev med iseksport og bygging av isdammer. Behovene til slike selskaper, til alt fra byggematerialer og andre varer til egnet arbeidskraft, behovet for å holde styr på lønnsutbetalinger m.m. er i dag vanskelig å overskue.

Mange isskjærere hadde før vært husmenn som ikke var vant til å få noe særlig lønn. Nå kunne de få lønn i form av penger i et helt annet omfang enn før. De ble m.a.o. del av moderne pengehusholdning og kunne kjøpe varer på butikken.

Nesodden ble en byggeplass

Isdriften førte til at det plutselig ble bygget mye på Nesodden, det ble jobbetid: store ishusfundamenter i grov stein, store ishus (kunne bli opp til 10 meter høye), isveier, isrenner, verksteder, staller, egne issleder for hest – til å dra isblokker med, enkle hus for utleie, nødvendige hvilestuer ved alle dammer og tjern, veier for kjerrer, plattinger for å stable isblokker

Isdriften på Nesodden fikk store dimensjoner. Det ble skåret is på hele 10 naturlige tjern og 24 kunstige isdammer (bygget rundt 1880).

Foto Åge Pålssrud.

på, m.m. Etter hvert ble det også bygd en rekke isdammer. Å bygge en isdam – gjerne med hjelp av svensker som hadde erfaring fra kanalbygging i Sverige – stilte med datidas enkle hjelpemidler krav til kapital, organisering og arbeidskraft. Det var heller ikke uvanlig at det vinterstid kom bønder helt fra Sverige med hest og slede for å kjøre isblokker. Fra hele Østlandet kom det ofte arbeidsfolk. For på Nesodden var det arbeid å få.

Søren A. Parr var en velholden skipsreder og handelsmann i

Drøbak, med britisk bakgrunn. Han fikk tidlig med seg USAs eksport av is, og at isblokkene kunne lagres i lange tider i egne ishus isolert med sagflis, for deretter å kunne bli eksportert når prisene var gode. Han visste at London nærmest ropte etter is.

Bøndene i Frogn og på Nesodden, som eide en rekke tjern, ante ikke hvilke verdier som hver vinter lå i isen når deres tjern frøs til. Parr reiste derfor rundt før noen annen og sikret seg langvarige avtaler med rett til å skjære is på

Isarbeidere skli isen fra ishusene på Oksval ut til ventende isskuter. Isblokkene ble sklidd ut på brede planker som lå på høye pæler. Pælene sto stødig bl.a. i fordypningene i skjæret på badestranden. Pælene måtte være høye for at blokkene skulle skli nedover og helt ut til isskutene som lå lenger ute. Der ble de tippet over båtripene, og styrt ned i lasterommene. Foto: ukjent.

aktuelle tjern, til spottpris. Og bøndene forsto knapt hva som skjedde. Men Parr visste hva han gjorde.

Han ble raskt begeistret for Nesoddens to nordligste tjern, Øvre Skoklefalltjern (som seinere fikk navnet Flaskebekktjernet) og Nedre Skoklefalltjern (som i dag bare heter Skoklefalltjernet), og han fikk gunstige avtaler begge steder. I tillegg fikk han rett til å utskipe is fra Skoklefalls grunn der Oksval

brygge ligger i dag. Han fikk også rett til å anlegge flere ishus i samme område, nær dagens badestrand på Oksval. Han satset stort. Det endte med sju ishus og trolig ytterligere fire.

Parr ekspanderte voldsomt. På få år etablerte han isskjæring i hele seks kommuner i Frogn, Nesodden, Vestby, Asker, Røyken og Hurum. Først ute var han i Frogn og Drøbak, seinere ble Nesodden viktigst.

Suksessen ble voldsom. Alt i 1864 skrev Morgenbladet at Parr var «den største Isexportør paa Østlandet, rimeligvis i hele Norge». Han ble slått til ridder både av Wasaordenen og St. Olavs orden.

Isvei og issklie

Fra Øvre Skoklefalltjern ble isen fraktet med hest og isslede oppover Gamle Skoklefaldsvei, ned gjennom Vestre Skoklefall gård, så nordover forbi der Skoklefall kirke nå ligger, til omlastingsplassen på plassen der det nå står en froskeskulptur av Nils Aasland. Dit opp ble også isen fra Nedre Skoklefalltjern fraktet. Her skjedde omlasting før ferden gikk videre ned mot Oksval, gjerne med større lass fordi det nå gikk nedover. I travle perioder måtte de mange hestene, enkeltvis, stagge tunge lass med isblokker som presset på hestene bakfra, i nedover-bakkene mot ishusene på Oksval. Etter avlesning trakk hestene de tomme sledene opp igjen for å hente nye lass.

De siste årene, fra ca. 1890 til 1914, var etterspørselen etter is så

stor at det ble bygd issklie av tre fra der Blåbærstien går i dag, og helt ned til ishusene ved Oksval. Det ble mer effektivt. Fra ishusene ble blokkene seinere sklidd ut på store planker som lå på høye bukker og pæler som ble plassert i vannet ut til skutene. Når seilskutene så var klare, ble isblokkene styrt ned i skutenes lasterom under dekk. Ble ikke blokkene der stablet tett nok, og det seinere oppsto kuling eller storm i f.eks. Skagerak, kunne isen begynne å skli fram og tilbake i lasterommene (godt hjulpet av smeltevann fra isen) når skuta begynte å gyngje i høy sjø. Hvis mannskapene da ikke klarte å stoppe isblokkene i å skli, kunne skipssidene bli knust fra innsiden, og skuta gå ned, med katastrofale konsekvenser. I mars 1898, i løpet av én måned, gikk hele ti isskuter ned i Nordsjøen. Mange sjøfolk omkom.

Forberedelsene til utskipping av is skjedde ikke bare på Oksval, men etter hvert også på Fjellstrand, Svestad, Spro, Fagerstrand, Blylaget, Bomannsvik, Torrvik og Flaskebekk. Isdriften satte sitt preg på hele Nesodden. Likeså når noen

druknet, men det var ikke uvanlig, og måtte bare godtas.

Om vinteren var oppgavene ekstra mange: snømåking - gjerne med hest – og var isen tynn, kunne det være farlig. Isskjæring med godt over to meter høye, skarpe issager ga ofte overvann på isen slik at isskjærerne ble stående i vann og skjære. Forfrysninger og sykdom var vanlig.

Å få isblokkene opp av vannet med ishaker kunne være tungt. Transportering av isblokker med hest og slede, med tunge lass på humpete isveier, kunne være krevende. Det trengtes mange folk og hester. Og hestene måtte mates og stelles. Barn fikk i oppgave å fjerne hestelort og urin fra isen – som jo skulle selges til folk i utlandet. Å skli isblokkene inn i ishuse og der stable og lagre isen i mange høyder var farlig arbeid. Å skli isblokkene ut fra ishuse, ned og inn i isskutenes lasterom var også farlig. En av de mest vanlige skadene som arbeiderne i ishuse pådro seg, var ødelagte knær. Dette fordi det for alle falt naturlig å skyve de mange isblokkene med knærne.

Mye av arbeidet var farlig. Ulykker var det mange av. Det fantes ikke arbeidsmiljølov eller annet som beskyttet arbeiderne. Ved uhell, for eksempel ved at en kollega vippet en isblokk feil vei, slik at man fikk knust et bein eller en fot, fikk man ingen hjelp etterpå. Det var opp til hver og en å passe seg selv. Alle visste jo at arbeidsplassen var farlig. På Nesodden fantes det ingen isarbeiderforening (i motsetning til i Asker). Derfor hadde den enkelte arbeider lite å stille opp med når det skjedde noe.

Men uansett hva som skjedde, behovet for enda mer is bare økte. Fra 1880-årene ble det bygd hele 25 isdammer på Nesodden, de fleste på Spro og Svestad, for å få større areal å skjære is på. Det siste store isdamprosjektet var heving av Flaskebekktjernet med 1-2 meter, noe som ga adskillig større isproduksjon. Det skjedde i 1899. Og isveien over til Skoklefall ble da tatt ut av bruk (Gamle Skoklefallvei). Det ble i stedet bygd en issklie ned til der Grøstad landhandel på Flaskebekk seinere ble etablert. Trolig ble

landhandelen reist på det gamle ishusefundamentet, med issklie ned til sjøen der Strandpromenaden nå starter. Midtveis i bakken ligger fremdeles bygningen som på folkemunne ble kalt «Hotellet», der isarbeidere var innlosjert.

Isdriften tok en brå slutt fordi den nye kjøleskapsteknologien begynte å slå igjennom etter 1910. Med utbruddet av den første verdenskrig i 1914 var ingen skip lenger villige til å frakte is. Nå ble det mye bedre betalt å frakte våpen og andre varer.

Oppsummering av isdriftens betydning for Norge

1700 skuter med is fra Norge til Europa per år rett før 1900 hadde også stor betydning for norsk skipsfart. Og skipsfarten var viktig for landet. Ifølge skipsreder Fred. Olsen (Amta 22.1.99) hadde norske redere da stort sett gamle utslitte seilskuter. Vi hadde ikke råd til å gå over til damp slik britene gjorde. Takket være iseksporten, som viste seg å gå forbausende bra med gamle seilskuter, tjente våre redere såpass bra i 20 – 30 år til at de likevel

klarte seg gjennom den vanskelige tiden. Ja, de tjente faktisk penger. Etterpå ble også de i stand til å gå over til damp. Dette var særlig aktuelt for Østlandets redere. Arendal var da en av landets største sjøfartsbyer, men vesentlig basert på seilskuter. På Vestlandet derimot, særlig i Bergen, gikk rederne tidligere over til damp.

Fred. Olsen mener at norske historikere har undervurdert betydningen istrafikken fikk for norsk skipsfart i en krevende tid. Dette kan skyldes at isdriften, sammenliknet med eksport av fisk og trelast gjennom århundrer, foregikk i ytterst få år. Fred. Olsens poeng er at akkurat i de få årene, da det var avgjørende at også Norge klarte å gå over fra seil til damp, hadde vi tapt konkurransen helt uten istrafikken. Det kunne fått store negative konsekvenser for landet og skipsfarten i år framover, ifølge Fred. Olsen.

Kort historikk om isdriften som næring på Nesodden

Det kan se ut som isdriftens betydning for Nesodden også er undervurdert, både av tidligere

og nåværende politikere. Isdriften ble viktig for Nesodden. Folk fikk jobb. Velstanden økte. Nesodden hadde aldri før betydd så mye for landet.

La oss derfor til slutt gå noen år tilbake i tid.

På 1700-tallet og det meste av 1800-tallet var Nesodden langt fattigere enn våre nabokommuner. Årsaken var lite dyrkbar mark, og utkommet fra jordbruk, litt fiske og skogbruk var for lite til de rundt 1000 innbyggerne som bodde her på 1870-tallet.

En del valgte å flytte fra kommunen, til Kristiania og andre steder, eller til USA.

I 1864 skriver lensmann Røer at utsiktene til en bedre framtid er «etter min Mening ikke særlig lyse». I en oversikt fra Nordre Nesoddens skolekrets nevnes det at flere elever enten dør, er syke, mangler klær eller sko eller har elendige klær. Amtmannen sammenlikner Nesodden med Hurdal – en av de fattigste bygdene i Akershus.

Nesodden ble sett på som en isolert og noe tilbakeliggende bygd der utviklingen kom seinere enn

andre steder. Med isdriften kom det store omslaget. Og næringen dominerte bygda fram mot første verdenskrig.

Det ble arbeidsplasser i massevis. Noen ganger fikk de ikke tak i nok folk. I en skoleprotokoll fra 1882 heter det at «Gutter i Mængde deltager i Isdriften», og skolestyret ba folk ved isanleggene om ikke å ta inn skolebarn i skoletida.

Da isdriften plutselig tok slutt, skulle man tro at det kunne oppstå store problemer. Men Nesodden var heldigere enn andre. Sommergjester og oljeindustri ga mange nye arbeidsplasser. Det dempet krisetid i 1920- og 1930-årene.

Det kan se ut som om våre politikere i dag kjenner lite til isdriftens betydning for Nesodden, eller at de ikke synes det er viktig å ta vare på og videreføre denne delen av vår historie. Dette framgår av flere forhold, bl.a.:

- Hvor på Nesodden har kommunen tatt vare på kulturminner, gjenstander, kunnskap og annet fra isdriftens historie?
- For seks år siden ønsket

historielaget å ta vare på den gamle isveien fra Skoklefall kirke mot Tangenten. Tross protester og informasjon om at isveien var et unikt kulturminne, valgte kommunen å grave opp isveien i hele dens lengde, med store gravemaskiner, og legge kabler til nytt lysanlegg. For kommunen var en oppgradert turvei det viktigste. Innsigelser og pålegg fra Fylkesmannen ble ignorert. Etterpå reparerte de skadene så godt de kunne. Resultatet er at verdien av den unike isveien er redusert som et originalt og urørt kulturminne fra 1850-tallet.

- På Spro ligger en rekke gamle isdammer «som perler på en snor» langs hovedveien (isdammene lå der før veien kom). Nå vil veivesenet legge gang- og sykkelvei langs hele strekket – uten å ville ta hensyn til isdammene, som her er av nasjonal verdi. Riksantikvaren har nylig innlemmet disse isdammene i registeret over kulturhistoriske landskap av nasjonal verdi. Fordi noe liknende ikke fins andre steder.

Her kunne man lage et kulturminne som en slags «isvei-promenade» (inspirert av Strandpromenaden på Flaskebekk) langsmed dammene. På sikt vil dette kunne bli en av Nesoddens flotteste severdigheter. Det vil passe godt inn i Spro Havns planer om et isdriftsmuseum i nærheten, og bli et kulturelt løft for Spro og søndre Nesodden. Men med kommunens manglende interesse for å ta vare på isdriftens historie og veivesenets manglende forståelse for å ta hensyn til kulturelle verdier er det ingen som har orket å ta kampen opp for å få til noe slikt. Uheldigvis. Hovedveien blir mer og mer dominert av økende biltrafikk, som vil fortsette å redusere de verneverdige isdammene til tilfeldige dammer i veikanten, bak autovernet.

Skal kulturkommunen Nesodden bare la dette skje?

De herlige eiendomsnavnene

Av Arild Drolsum
«Fagervoll»

Vandrer du rundt i de veiene på Nesodden hvor de tidligere sommerstedene var dominerende, vil du fortsatt på noen portstolper se de små skiltene som viser eiendommens navn samt gårds- og bruksnummer. Dessverre har svært mange av disse skiltene blitt borte, men allikevel har de fleste eiendommene fortsatt et registrert navn, et bruksnavn.

Gårdsnummer og bruksnummer

All fast eiendom i Norge har en matrikeladresse med gårdsnummer og bruksnummer. Matrikel kommer av det latinske ordet *matricula* = liste. Gårdsnummeret angir den opprinnelige eiendommen, gårdsnavnet, også kalt hovedbølet. Det har naturlig nok et sterkt vern. På Nesodden var matrikkelen ferdig i 1839. Den inneholdt 31 gårdsnummer, og rekkefølgen er slik vi kjenner betegnelsene i dag, med Berger som nr. 1 og Sandaker som nr. 31. Ved fradeling (skylddeling) får nye enheter nummeret

etter den opprinnelige gården (gårdsnummeret), samt et eget, unikt bruksnummer. Har denne eiendommen et navn. Er det knyttet til bruksnummeret, og kalles derfor bruksnavn.

Bruksnavn

Tradisjonelt har det vært første eier, kjøperen av den fradelte parsellen, som bestemte bruksnavnet. Dette fulgte både av skylddelingsloven fra 1909 og av den senere delingsloven fra 1978. I skylddelingsloven fra 1909 heter det: *Hvert nyt bruk, som fremkommer ved skylddeling eller nyskyldlegning, bør av eieren gives særskilt navn, som anføres i forretningen.*

Bekkestua: Rennende naboskap.

Det kan se ut som det var mer eller mindre obligatorisk å registrere bruksnavn i matrikkelen frem til skylddelingsloven ble erstattet med delingsloven i 1980. Men dette vet vi ikke sikkert. Eierne kunne lage eller velge et navn selv, men enkelte kommuner hadde lister med forslag som eierne kunne velge mellom dersom de ikke fant på noe selv. Dette kjenner vi ikke til om var tilfelle på Nesodden. Bruksnavnet inngår normalt ikke i eiendommens offisielle adresse. Etter 1980 er det kun sporadisk at nye eiendommer gis bruksnavn, men det er fremdeles en mulighet eieren har.

Pacific: Stillhet på Flaskebekk.

Fritt fram

Under utparselleringen av eiendommer valgte de nye eierne fritt sine egne navn på eiendommen. Før sommergjestene kom hadde bruksnavnet ofte utgangspunkt i et gårdsnavn som *Haslehaugen*, *Hasleneset*. Men da alle sommereiendommene kom, ble det mer løssluppet. Det er ingen tvil om at det å finne et godt navn på sitt nye sommerhjem betydde mye. Ofte var det om å gjøre å finne et navn eierfamilien kunne identifisere seg med. Navngiverne lot seg nok også i en viss grad inspirere av hverandre. Mange navn ble derfor lik de som alltid har vært vanlige i norske hyttegrender, men vi finner også noen mer originale.

Det å få seg et feriested på Nesodden var selvsagt forbundet

med ønske om sol, sommer og stillhet. Derfor ble denne gruppen naturlig nok stor. Her finner vi både *Morgensol* og *Aftensol*, *Solbakken* og *Solheim*, og ikke minst et ønske om kontrasten til byens ståk og mas. Det ble derfor naturlig nok *Lykkebo*, *Fredbo*, *Sommerro*, *Hjertero*, *Solro*, *Enero* og *Kvila*. Men litt liv skulle det selvsagt også være på sommerstedet, så flere eiendomsnavn ville fremheve åpenhet og selskapelighet. Sikkert etter en kreativ hyggestund kom navnene *Trivli*, *Livlig*, *Kos*, *Hjerterom*, *Tittinn*, *Vel møtt* og ikke minst *Hygga*.

Nesoddes varierende terreng og frodige vegetasjon ble også to store navnegrupper. I terrenggruppen ble *Fjeldheim* en ener, men vi finner også *Bakkestua*, *Bakketoppen*, *Bergknaus* og hvorfor ikke *Everest*. Ikke alle som ønsket et sommersted på vår halvøy, kunne velge seg en plass langs sjøsiden. Der hadde allerede de velstående fra Christiania etablert seg med store sommerhus og godt med uteplass. For mange ble derfor en mer skogsaktig tomt

løsningen. Og eiendomsnavnene ble preget av det. Fura, som det må ha vært mye av, ga oss navnene *Furuknatten*, *Furuåsen* og *Furuheim*. Mens eika, bjørka og grana var bakgrunnen for *Eikås*, *Birkely*, *Bjerkebo*, *Granheim* og *Granli*. Eller hvorfor ikke like godt *Skogstua*. Forteller du noen at du bor på Nesodden, får du ofte spørsmålet om du har utsikt. Utsikt, og da selvsagt mot sjøen, er verdifullt. Derfor var det for mange viktig å fremheve dette, og vi fikk navnene *Utsikten*, *Sjøblikk*, *Fjordblikk*, *Fjordglimt* og ikke minst *Fjordgløtt*. Og noen gledet seg på eiendommen *Tjernsblikk*, eller bare *Kikut*.

En liten gruppe som ikke må glemmes er de enkle fornavnseiendommene, hvor vi finner *Karistua*, *Haraldshaugen*, *Bettybu* og *Karlsbo*. Disse står i god kontrast til de spennende og mer frigjorte navnene som *Ship Ohoi*, *Bloksberg*, *Valhall*, *Huldreheim*, *Trollstua*, *Carpe diem*, *Chateau* og *Hollywood*. I denne gruppen er det også naturlig å plassere eiendommen *Ugreia*. Årsaken til dette spesielle navnet

er bygningsmyndighetene på Nesodden. De gir første eieren av tomten en byggetillatelse, for deretter å trekke den tilbake. Dette førte til store problemer for eieren og byggherren. Saken løste seg til slutt, men navnet på eiendommen ble stående. «Navnet skjemmer ingen» blir det sagt, men hva gjør en hvis den nyervervede drømmeeiendom har et navn som for eksempel Helvete, mens en selv kanskje heller kunne tenke seg Paradis. Hvis ikke navnet er nedarvet, står en ny eier

fritt til å velge et nytt navn, og fastsette skrivemåten.

På Historielagets nettsider finner du kart med gamle eiendomsnavn på Nesodden.

Kilder:

Ildjernetts nyere historie, Rolf Høyer, 2008
Hva heter eiendommen?, Planogbyggningsrett.no, Marianne Reusch, 2020
Særlig om gårds- og bruksnavn, Språkrådet, 2015
Sopelimen 2016, Åste Eggen
Blylagområdets Historie, Blylaget Velforening, 1997
Gamle eiendomsnavn på Nesodden, nesodden-historielag.org

Hagen på To gård trer frem...

På 1850-tallet var det over 100 husmannsplasser på Nesodden, og en del av plantene i hagen på To gård kommer fra noen av disse gamle plassene.

I 2008 startet Hagelaget det store arbeidet med innsamling av planter og systematisering av urter og planter i bed og kasser.

Etter mange år med mye arbeid, mye ugress og middels resultat startet historielaget på ny frisk våren 2019. En frivillig hagegruppe tok fatt på oppgaven og i sommer stod hagen i full prakt til glede for turgåere og besøkende på To gård.

Hagedamene i den historiske hagen på To: Else Sletten, Else Kismul og Mette Svendsen

Eik på Nesodden

Av Ole J. Lønnve

Eik regnes som et karakteristisk treslag på Nesodden. Her skal vi se litt nærmere på eik, særlig på forekomsten på Nesodden.

Eik tilhører det vi kaller edelløvtrærne: varmekjære treslag med begrenset utbredelse i Norge. Eksempler er eik, lind, hassel, ask og lønn. Boreale løvtrær er treslag med en vid utbredelse, f.eks. bjørk, selje, osp og rogn.

Hvor varmekjære de ulike edelløvtrærne er, varierer mellom de ulike treslagene. Enkelte finnes kun i de klimatisk gunstigste områdene av Norge, mens andre har en noe større utbredelse. Eik kommer inn et sted mellom disse ytterpunktene.

Hva er eik?

Botanisk tilhører eik bøkefamilien (Fagaceae). Eik er dermed i slekt med bøk. Det vitenskapelige navnet på eikeslekta er *Quercus* (som er eik på latin). Eik er en artsrik gruppe trær og busker, som hovedsakelig er utbredt i tempererte strøk. Eik forekommer fra Europa gjennom Asia og i Nord-Amerika. Flere hundrede arter eik er beskrevet (eksakt hvor mange arter det finnes globalt, er imidlertid litt uklart). Bare i Europa finnes nærmere 30 arter, de fleste er utbredt i Middelhavsregionen. Noen arter blir store trær, andre blir mer som

busker. Antall arter synker raskt jo lenger nordover man kommer, og i Norge finnes kun to arter eik naturlig; sommerek *Quercus robur* og vinterek *Q. petraea*.

Eik i Norge

Man regner med at eika kom til Norge for om lag 7000 år siden. Under en varmeperiode fra 5500 til 500 år f.Kr. hadde eika sin maksimale utbredelse hos oss. Da klimaet ble kaldere, forsvant også eika fra mange områder. I dag er eik først og fremst utbredt i kystnære strøk av Sør-Norge.

Sommerek er naturlig utbredt

Til venstre utbredelse til sommerek i Norge, der hvert punkt representerer registrerte funn. Spredte punkter fra Møre og nordover, samt spredte punkter i Sør-Norge, er for det meste eik som er plantet i parker, hager og lignende. Hentet fra Artskart

fra Østfold (nå Viken) langs kysten nord til kysten av Møre og Romsdal På Østlandet forekommer sommerek langs Øyeren nord til Lillestrøm og Fetsund. Imidlertid forekommer mer spredte forekomster langs Mjøsa og på Hadeland, men også andre steder. I Telemark og Agder går sommereika et stykke inn i landet, spesielt i varme lommer og li-sider. Sommereika har fått navnet sitt

Til høyre utbredelse til vinterek i Norge der hvert punkt representerer registrerte funn. Spredte punkter i Trøndelag og Troms og Finnmark, er eik som er plantet i parker, hager og lignende. Hentet fra Artskart.

fordi den som oftest feller bladene på høsten.

Vintereika har en noe mer begrenset utbredelse enn sommerek. Den finnes i kyststrøk fra Østfold til et stykke nordover på Vestlandet. Tyngdepunktet er Sørlandet, hvor den er vanlig. Vintereika er den mest varmekjære av våre to eikearter. Navnet har den fått fordi den som regel ikke feller bladene om høsten, men lar

de tørre bladene henge på, spesielt hos yngre trær. Sommereik og vintereik er imidlertid svært like, og forskjellene er små.

Begge eikeartene kan bli svært gamle, og eik, sammen med einer og furu, er blant de treslagene i vår flora som når høyest alder. Enkelte eiketrær kan sannsynligvis nå en alder på rundt 1000 år før de dør, men dette er nok sjelden. Også størrelsen på eika kan bli imponerende. Norges største eiketree skal ha en omkrets rundt stammen på over 10 meter. Imidlertid vil størrelsen til trær variere veldig avhengig av forholdene der de vokser. Størrelse alene er derfor ingen god indikator på alder.

Eiketrær som vokser åpent vil danne en karakteristisk vid krone, mens eiketrær som vokser opp omgitt av andre trær, vil danne en mer rett krone. Slike trær blir også gjerne noe høyere.

Eik på Nesodden

Eik finnes naturlig på Nesoddhalvøya. Den opptrer både i skog og i kulturlandskapet. Sommereik er den dominerende eikearten her

ute. Vintereik er knapt registrert, men man trenger ikke dra lenger enn til Håøya i Frogn for å finne en del vintereik.

Eik er ikke like vanlig overalt på Nesoddhalvøya. Det er særlig i tilknytning til kulturlandskapet at den opptrer tallrikt. I marka finnes den mer spredt og fåtallig eller i enkelte partier.

Det sies at man på Nesodden finner den nordligste utløperen av den gamle europeiske eikeskogen, da særlig med tanke på skogen rundt Røer gård, Røerskogen. Det er nok riktig at Røerskogen er blant de nordligste forekomstene med eikeskog av en viss størrelse i Norge. Samtidig må man huske på at denne skogen, i hvert fall til en viss grad, er avhengig av at gran og andre treslag ikke har fått lov til å etablere seg. Røerskogen er derfor også et resultat av at man har klart å holde andre trær unna i lang tid, og er derfor i høy grad også en kulturbetinget skog.

Det eldste eiketreet på Nesodden er trolig et tre i tilknytning til Røer gård. Her står en hul gammel vidkronet eik med en omkrets på nærmere

Den store eika ved Røer gård, er trolig Nesoddens eldste eiketree, med en antatt alder på mer enn 500 år. Treet har betydelige hullbiter. Bildet er tatt våren 2021. Foto: Ole J. Lønnve.

5 meter. Det er antatt at dette treet er > 500 år gammelt. Ellers står det flere forholdsvis grove eiketrær i Røerskogen, men disse er yngre. Det finnes også enkelte andre grove eiketrær rundt om på halvøya. Eksempelvis har den karakteristiske store eika ved Østre Skoklefall gård nord på Nesodden en stammeomkrets på godt over 4 meter, men dette treet er langt yngre enn den gamle eika ved Røer. Også ved Store Rud gård sør-vest på Nesodden finnes flere grove og til dels gamle eiketrær. Eiketreet i hamnehagen ved To gård er også blant de større trærne på Nesodden med en stammeomkrets i overkant av fire meter. I tillegg finnes en

rekke forholdsvis grove trær spredt i kulturlandskapet og i tilknytning til bebyggelsen rundt om på halvøya. Den største tettheten av slik trær finnes nord- og øst på Nesodden, men også i traktene rundt Myklerud-Gjøfjell finnes flere forholdsvis grove eiketrær spredt i landskapet.

I Nesoddmarka kan man av og til komme over enkelte forholdsvis grove og gamle eiketrær. Ofte står slike trær på litt utilgjengelige steder der de har unngått hogst, som i skrenter eller rasmarker. Dimensjonene til slike trær er ikke nødvendigvis så imponerende, men de kan godt være ganske gamle. Av og til kan de også være hule.

Den store karakteristiske eika ved Østre Skoklefall gård våren 2021. Dette treet er et av Nesoddens største eiketrær. Foto: Ole J. Lønnve.

Bruk av eik

Eikevirke er et hardt virke. Holdbarheten er veldig god. Eikevirke har derfor i stor grad vært benyttet til skipsbygging, men også annen bruk opp gjennom historien. De norrøne skipene var i stor grad bygd av eiketømmer. Fra 1500-tallet og fram til om lag 1750 ble det avvirket mye eik i Norge. Tømmeret ble i stor grad brukt til bygging av skip, bl.a. til krigsskip i den dansk-norske flåten. Dette gikk hardt utover eikeskogene, og det var særlig de store grove trærne som ble avvirket. Allerede på 1600-tallet var eikeskogene, spesielt på Sørlandet, kraftig redusert. Som

en følge av dette, og at tar lang tid før eiketrær blir store, finner vi i dag relativt lite grov eik i deler av Norge, selv om det ellers kan være mye eik i landskapet.

Eike-ved er fin å bruke til oppvarming. Eike-ved har vesentlig høyere såkalt brennverdi enn f.eks. bjørk, som trolig er det vanligste treslaget brukt til oppvarming i Norge.

Eikenøtter er dessuten spiselige. Nøttene er svært næringsrike og inneholder mye stivelse. Nøttene er imidlertid beske pga. mye garvestoffer.

Som en kuriositet kan nevnes at destillat av eikeflis fra Rud

gård brukes nå i framstillingen av Nesodden-akevitten som smakstilsetning.

Eik er viktig for biologisk mangfold

Mange arter insekter, sopp, moser og lav lever på eik. Larvene til mange ulike sommerfugler spiser bladverket. På bark vokser en rekke moser og lav. På døde greiner og på stammen kan spesialiserte vedboende sopp dukke opp, og i hulheter der det har blitt dannet vedmuld finner mange spesialiserte biller sitt levested. I Norge har man påvist rundt 1500 arter insekter, sopp, moser og lav på eik. Ikke noe annet treslag hos oss har så mange andre arter knyttet til seg. I tillegg er eik også et viktig tre for mange fugler. Her kan de finne reirplass og søke etter mat. Eik er derfor et av de viktigste treslagene for biologisk mangfold vi har.

For å forstå dette må man også forstå litt av livsløpet til et eiketree. Det sies at et eiketree kan vokse og leve i 500 år, for så å dø de neste 500 årene. Nå stemmer nok ikke dette helt i de fleste tilfellene. Normalt vokser

eiketreet kanskje i 2-300 år. Etter det starter en langsom død som varer opp mot 2-300 år.

Eik i ulike alder er har ulike fauna og flora knyttet til seg. På yngre trær er det først og fremst bladene som blir spist av en rekke insekter, f.eks. sommerfugler og biller. Etter hvert som treet blir eldre, får det også grovere og grovere bark. Gamle eiketrær

I overkant av rasmarker på Nesodden kan det stå enkelte grove eik. Denne kjempen står i en rasmark ved Ommen. Til tross for at treet er svært utilgjengelig, har noen har forsøkt å bygge et arrangement i treet, og en rusten sag henger på en avkappet grein. Foto: Ole J. Lønnve.

har en grov sprekkebark i nedre deler av stammen, der sprekkekanaler kan være mange cm dype. Dette skaper livsgrunnlag for moser og en rekke lavarter. Også enkelte sopp vokser på barken. Når hele treet tilslutt dør og det overer, vil atter andre sopp og insekter stå for den videre nedbrytningen til jord.

I tillegg til alle artene som lever på selve treet, finnes også en rekke jordboende sopp som danner et samliv med røttene til eiketreet. Soppen forsyner treet med viktige næringsstoffer fra jorda, mens treet forsyner soppen med viktige næringsstoffer fra fotosyntesen til bladene.

I 2012 ble det gjort en insektundersøkelse av flere gamle hule eiketrær i Oslo og daværende Akershus. På Nesodden ble to eiketrær undersøkt. Undersøkelsen viste at hule eiker i regionen var bosted for en rekke sjeldne biller. På Nesodden ble det bl.a. funnet en snutebille, *Polydrusus flavipes*, som ikke var funnet i Norge siden 1800-tallet, og som man trodde var utdødd fra Norge. Billen lever av bladene til eik.

Hule eiker, forskrift

Fordi eika er viktig for biologisk mangfold, ble naturtypen hule eiker hjemlet i en egen forskrift etter naturmangfoldloven (derav begrepet forskriftseik) i 2011. Naturtypen består av eiketrær som har en omkrets på minst 200 cm, eller eiketrær som er synlig hule og har en omkrets på minst 95 cm. Formålet med forskriften er å ivareta mangfoldet av naturtyper innenfor deres naturlige utbredelsesområde og med det artsmangfoldet og de økologiske prosessene som kjennetegner den enkelte naturtype, jf. naturmangfoldloven § 4.

Det er utført kartlegginger og registreringer av hule eiker i flere kommuner der eik forekommer naturlig, bl.a. i Ås, Ski, Oslo og Nesodden. Trærne er avgrenset og gitt en verdi knyttet opp mot biologisk mangfold. Resultatene fra kartleggingen brukes av kommunen og andre i forvaltningssammenheng, f.eks. i byggesaker, slik at man i størst mulig grad kan ta vare på slike trær.

Hule eiker på Nesodden

I 2012 og 2014 ble det på oppdrag for Nesodden kommune kartlagt hule

eiker rundt om på Nesodden. Dette resulterte i registrering av til sammen lokaliteter 109 hule eiketrær. Dette inkluderer imidlertid ikke eiketrærne i Røerskogen. Også etter dette har det vært registrert enkelte hule eiker i forbindelse med andre kartleggingsprosjekter. Anslagsvis rundt 115-120 lokaliteter med hule eiker er derfor registrert i Nesodden kommune. Mange av trærne står i tilknytning til boligområdene, spesielt på nordre Nesodden, men også generelt i kulturlandskapet. I tillegg ble det konstatert at det i byggesonen finnes en rekke trær som innen få år vil bli omfattet av forskriften. Dette er viktig med tanke på rekruttering av store trær i fremtiden.

Midlene som ble bevilget til kartleggingen i sin tid, var ikke tilstrekkelige til å fin-kartlegge hele kommunen. Selv om det er foretatt kartlegginger av hule eiker på Nesodden, betyr derfor ikke at alle slike trær er fanget opp eller registrert. Det finnes garantert flere, bl.a. ved Jaer og Bomansvik. Uansett viser kartleggingen at det i Nesodden kommune finnes et forholdsvis høyt antall hule eiker.

Trusler mot de hule eikene

Siden mange hule eiker står i tilknytning til boligområder, vil slike lett komme i konflikt; de kan skygge for sol eller utsikt, de kan stå for nær hus, slik at de skaper problemer for huset, f.eks. ved at de gir mye løv på taket, eller de kan være i veien hvis man skal bygge ut ei tomt- eller sette opp en garasje. I tillegg er slike trær ofte utsatt for andre typer mekaniske inngrep som felling av døde greinpartier eller at barn har bygget hytte i treet.

Frittstående eiketrær som står i kulturlandskapet, er særlig utsatt for gjengroing av trær og buskas. Vokser det opp skog rundt slike trær, vil treet skygges ut. Det skjer bl.a. som følge strukturelle endringer i landbruket. Storfe og andre husdyr holder vegetasjonen nede. I dag finnes det knapt beitedyr lenger. Det gjør at busker og trær etter hvert overtar. For eiketrær i kulturlandskapet kan dessuten også gjødsling og bruk av plantevernmidler nær inntil trærne utgjøre et problem for arter som lever i eller på eika.

Eiketrær kan også komme i konflikt med utbyggingsinteresser

av boligfelt og veier. Graving kan svekke rotsystemet. Trær som står langs veier, blir skadet som følge av snøbrøyting eller påkjørsler fra motorkjøretøy. I tillegg kommer luftforurensning fra biler og andre kilder inn, spesielt i områder nær store byer, som f.eks. Oslo. Mange lavararter som lever på eik, er ømfintlige for luftforurensning, og vil derfor forsvinne hvis forurensningen er for høy. Klimaendringer kan også tenkes å ha en effekt, men her er kunnskapen per i dag for lav.

Flatehogst i skog kan også være negativt for eiketrær som er vokst opp med trær rundt seg, selv om eiketrærne ikke blir hogd. Ved flatehogst endres miljøet rundt trærne radikalt og brått. Det kan gi trærne flere utfordringer, bl.a. at de blir mer utsatt for vind.

Hule eiker er i dag omfattet av en forskrift, der intensjonen er å ta vare på slike trær. Det er også viktig å huske på at trær er levende organismer som vokser. For at det over tid skal være kontinuitet av eik i landskapet, er det derfor viktig at det også finnes mindre eiketrær av ulik alder og størrelse. Disse kan

kalles rekrutteringstrær, som skal ta over den dagen de store trærne dør og blir borte.

Kilder

- Artsdatabanken og GBIF Norge. 2021. Artskart. Internettportal for artssøk. <https://artskart.artsdatabanken.no>
- Hågvar, S. og Berntsen, B. (red.) 2011. Norsk urskog og gammelskog. Unipub 2011. 341 s.
- Lønnve, O. J. 2017. Naturverdier i Flaskebekk-Sjøstrandområdet i Nesodden kommune. BioFokus-notat 2017-34.
- Lønnve, O. J. og Olberg, S. 2014. Kartlegging av hule eiker innenfor boligregulerte områder på nordre Nesodden, 2014. BioFokus-notat 2014-45.
- Olberg, S. og Lønnve, O.J. 2012. Eikekartlegging i Nesodden kommune 2012. BioFokus-notat 2012-20.
- Olberg, S., Olsen, K.M., Lønnve, O.J., Laugsand, A.E. & Gammelmo, Ø. 2013. Kartlegging av insekter knyttet til utvalgte hule eiker i Oslo og Akershus 2012. BioFokus-notat 2013-4.
- Miljødirektoratet 2021. Naturbase. <https://geocortex01.miljodirektoratet.no/Html5Viewer/?viewer=naturbase>
- Mosseberg, B. og Stenberg, L. 2007. Gyldendals Store Nordiske Flora. Revidert og utvidet utgave. Gyldendal. 928 s.
- Sverdrup-Thygeson, A., Bratli, H., Brandrud, T.E., Ødegaard, F. 2010. Faglig grunnlag for handlingsplan for hule eiker. - NINA Rapport 631. 78 s.
- I tillegg er det hentet diverse informasjon via Google.

RUDSTRAND

ved Bunnefjorden – et av Nesoddens eldste sommersteder

Av Christian Hintze Holm

– Da får du komme deg over i båten og måle garnet, ropte fiskeren.

Det var en søndag sommeren 1870, utenfor Rudstrand i Bunnefjorden, at de to ferierende Christiania-borgerne Carl Kaas og Henrik Rubach praiet tre fiskere fra Oppegårdssiden. De to var ute på en aftentur på fjorden, og nå mistenkte de disse fiskerne for å bruke ulovlig redskap. De lå kloss oppunder land, og juristen Rubach var godt kjent med at det var forbudt å bruke bunngarn og å landdra redskapen.

Men invitasjonen til å komme ombord tok de to påpasselige herrene ikke imot. – Den kom «i en saadan Tone og paa en saadan Maade, at jeg ikke fandt det tilraadeligt at indlade meg derpaa», forklarte Rubach senere, da episoden endte i retten.

Historien viser at fiskerestriksjoner slett ikke er noe nytt. Allerede på 1850-tallet var det var stor bekymring for fiskebestanden her i fjorden, og det ble innført strenge regler for redskapsbruk. Våre tre fiskere ble riktignok frikjent. De hevdet at det var silda de var ute etter, selv om den neppe var å få på den tiden av året. Og selv om de var på grunt vann, hadde de ikke vært ute av båten.

Disse tidlige bestandsreguleringene får være tema en annen gang. Protokollen fra denne rettsforhandlingen i 1870 gir oss imidlertid et av de aller første møtene med en ny gruppe mennesker på Nesodden: Det ferierende Christiania-borgerskapet.

Inne på land, mens krangelen om garn og fiske pågikk mellom de to båtene, sto gårdbrukeren på Ruud gård, Andreas Ruud.

Han hadde leid ut sommerlosji her nede på Rudstrand til de to herrene fra Christiania. Han var tidlig ute; som en av de aller første her ute hadde han allerede solgt et par strandeieendommer til Christiania-borgere. Først eiendommen Furuholt i 1862, til infanterikaptein Jonas Ravn Daae. Fem år senere solgte han den fraflyttede husmannsplassen Skjærløkka til byråsjef Lorentz Eger, som snart fikk bygget fiskerstua om til en sommervilla i den moderne sveitserstilen.

På samme måte som Rud hadde nesten alle gårdene på Nesodden eiendom ned til fjorden, men der nede bodde gjerne bare en og annen fattig fisker eller fraktemann. Noen få steder, slik som Blylaget, Grisebu og Nesoddtangen, var det en viss aktivitet knyttet til fiske, fraktevirkosomhet, gjestgiveri og handel. Ellers hadde strandlinjen i seg selv nokså liten verdi, ut over muligheten for å få ut tømmer og ved. Det var jorda og skogen som interesserte bøndene. Folk flest holdt til oppe i gårdslandskapet og i skogene, ikke minst på de stadig flere husmannsplassene som

ble ryddet for å gi den voksende befolkningen et levebrød.

Utover på 1800-tallet dukket det opp en og annen plass nede ved fjorden også. Men det var ikke idyllen her nede som trakk; det var helst fattigdom som presset dem hit. 1800-tallet var preget av sterk folkevekst, og det gamle jordbrukssamfunnet hadde ikke levebrød for alle. For en billig leie eller mot en beskjeden arbeidspålt lot bøndene folk bygge seg et sted nede ved sjøen. Der fant de et utkomme ved fiske, litt skrint jordbruk, fraktevirkosomhet og arbeid på gårdene og i skogen.

I tiårene etter midten av 1800-tallet begynte dette så smått å endres. Og det var byveksten i Christiania som gjorde den tidligere så verdiløse strandlinja interessant for det voksende velbeslåtte byborgerskapet.

På begynnelsen av 1800-tallet var Christiania ingen stor by. Først i slutten av 1830-årene passerte den Bergen i folketall. Men så skjøt utviklingen fart. Først som følge av statusen som hovedstad, fra 1814, og fra midten av århundret som følge av den

sterke industrialiseringen og alt som fulgte av den. Fra færre enn ti tusen innbyggere ved begynnelsen av århundret hadde byen nådd en kvart million ved utgangen av 1800-tallet.

Med det skiftet byen karakter. Lenge hadde den beholdt et ganske landlig preg, med løkker inne i byen og kort vei til naturområdene utenfor. Men dette skulle forandre seg – særlig når vi kommer fram til den sterke industrialiseringen fra 1870-tallet av. Leiegårder i mur tok over for den gamle bebyggelsen av en- og toetasjes trehus. I 1880 var folketallet steget til 119.000, og de neste tiårene så en byggevirkosomhet uten sidestykke. Konstant bolignød krevde at gamle hus ble revet. Stadig nye murbygninger endret bybildet.

Industri, folketrengsel og konsentrert fattigdom skapte en helt annen by. Den førindustrielle byen var neppe uten lukt og støy og uhumskheter den heller, men lenge hadde de privilegerte kunnet nye godt av sine løkker. Nå ble de gjerne bygget ut, til dels av tette leiegårdstepper. En kunne ikke lenger gå på jakt på Tullinløkka!

Det var likevel slett ikke bare fattige og arbeidsfolk det ble flere av. Parallelt med byveksten økte også det økonomisk velbergede borgerskapet. Statsadministrasjonen vokste. Ved siden av det gamle embedsmannssjiktet kom en mengde offentlige tjenestemenn på ulike nivåer, sammen med hundrevis av kjøpmenn, grosserere, skipsredere, fabrikkere, leger, sakførere og andre velstående. Disse hadde midler til å legge byens plager bak seg. Behovet for landstedet oppsto.

Allerede fra midten av 1800-tallet ble det etablert slike i de mest bynære områdene, som på Sjursøya, Ormøya, Ljan, Bekkelaget og Bygdøy – eller Ladegårdsøen, som den het. Men fart i det ble det først med dampbåtene. De første spede forsøkene på trafikk med dampdrevne fjordbåter fant sted allerede på 1850-tallet, og gjorde det mulig for en og annen pioner å skaffe seg et landsted litt lengre ut – slik som kapteinen på Furuholt og byråsjefen på Skjærløkka på 1860-tallet. Ordinær rutetrafikk kom først i gang på 1870-tallet. Og da var det altså at Nesodden for alvor åpnet seg.

Vi kjenner ikke årsaken til at Rudstrand ble et av de første stedene her for denne utviklingen. Da vi møtte stedet gjennom disputten mellom de to sommergjestene og fiskerne denne sommerkvelden i 1870, hadde det allerede kommet et par sommervillaer her nede. Men bare få år tidligere hadde det vært ganske stille. Fra gammelt av hadde det vært litt aktivitet borte i Kirkevika, litt lengre mot nord. Der var det tidligere både gjestgiveri, saltkoking og en mølle som var i virksomhet når det var flom i bekken. Nå holdt noen fiskere og sjøfolk til der borte, foruten husmannen som hadde oppgaven med å ro presten over til gudstjenester i «annekskirken» i Oppegård.

Her på Rudstrand var det et par husmannsplasser – eller strandsittere, som de gjerne ble omtalt som; de som holdt til nede ved fjorden. Plassen Rudstrand var eldst; den skal ha historie tilbake til 1700-tallet, mens Skjærløkka trolig kom til omkring 1820. Fiskeren her, Hans Jensen Skjærløkken, opparbeidet seg en viss velstand gjennom de rike makrellfiskeriene

i årene før 1850, men ellers var det fattigdom og harde vilkår som preget livet her nede. Om husmannsfolket i Rudstrand kan vi lese at de vanket omkring for å finne levebrød, og i 1847 druknet den yngste sønnen på fiske i Bunnefjorden. Og fattigkassa måtte ta seg av femåringen Christian Martinius Martinsen, som var blitt foreldreløs. Faren bodde som innerst (losjerende) på Skjærløkka, og omkom under skipsbygging – trolig på Sørbystrand. Noen måneder senere måtte sogneprest Lyng føre også lille Christian Martinius inn i kirkeboka under pkt. D. Begravede.

For bonden på Ruud var det dermed neppe store verdier å hente på Rudstrand – før sommerfolket kom. Mens hele utmarka på 500 mål var blitt taksert til om lag 4000 kr før denne utviklingen kom i gang, kunne én enkelt av de 7-8 mål store landstedtomtene nå innbringe nesten det halve av dette. Takseringskommisjonen understreket dette da gården skulle overdras til sønnen i 1891: «Spesielt her nede ved Søen var der flere særdeles vel beliggende Tomter

med naturlig Havn eller Bugter, hvorpaa Byfolk som bekjendt sætter overordentlig Pris, naar de skal erhverve Landstedstomter.»

I løpet av noen tiår var størsteparten gårdens strandlinje solgt. Senere innså grunneierne på Nesodden at det ga enda større uttelling å ikke utparsellere selve strandlinja. Da kunne de nemlig selge tomter med tilgang til sjøen også lengre opp i utmarka. Slik «feltutbygging» ser vi først på Flaskebekk, men senere i flere av de nyere landsteds- og hytteområdene. Ikke minst i den viltre økonomiske tiden etter 1. verdenskrig kjøpte spekulanter opp store eiendommer for utparsellering.

I denne tidlige fasen – før om lag 1900 – ble de fleste eiendommene fremdeles solgt enkeltvis, slik som på Rudstrand. Det ser riktignok ut til at nettopp Carl Kaas, som vi møtte på Bunnefjorden i 1870, kjøpte flere eiendommer av Andreas Ruud – trolig med tanke på utbygging. Men han må ha solgt dem videre, for de fikk raskt nye eiere. Familien ser likevel ut til å ha beholdt tilknytningen til stedet

gjennom et halvt århundre. Flere generasjoner Kaas var bosatt her – både som beboere i pensjonatet som ble etablert på kaptein Daaes gamle eiendom Furuholt etter hans død i 1892, på Skaug og i den siste bygningen som ble oppført på Rudstrand; Pauli Hytte fra 1913 (Kapteinen på Furuholt var for øvrig den aller første på Nesodden som tok landstedet i bruk som helårsbolig, trolig allerede omkring 1886/87.

Kapteinen hadde vært en sentral person i hovedstadens liv, men her ute på det vinterøde Furuholt huserte han som enkemann ensom sammen med sin husholderske Beate Lie. Vi kjenner litt av tilværelsen her fra dagbøkene hans fra 1888 og fram til hans død i 1892. var husholdersken Beate som arvet stedet da han døde.

Beate Lie drev Furuholt videre som pensjonat, tilsynelatende både for sommergjester og faste beboere.

Etter Furuholt i 1862 og Skjærløkka i 1868 gikk det noen år før byggingen på Rudstrand skjøt fart, men etter at Bundefjord Dampskibsselskab satte DS Bundefjord i rute fra 1874 kom villaene

en etter en. I 1879 sto Carl Kaas som byggherre for den første av dem, Skovly. Den hadde han tydeligvis ikke til hensikt beholde, for han solgte umiddelbart videre til grosserer Aamodt.

Selve byggeriet var det nok ikke Kaas selv som sto for, til tross for bakgrunnen som blikkenslagermester. Flere av husene satt opp av den svenske stenmureren og byggmesteren Anders Andresen, som kom hit på 1870-tallet. Først bodde han sammen med kona Hanna Baltzersdatter på Furuholt. Hanna var datter på gården Flateby, og en eller annen gang etter 1875 bygget de småbruket Skaug her på Rudstrand. Han skal ha bygget på den andre siden av fjorden også – blant annet Uranienborg, som senere ble Roald Amundsens hjem i mange år, og som i dag er museum. Da dro byggmesteren over fjorden på isen. Familien satte spor etter seg på Nesodden på andre vis også; sønnen Westy, var ordfører på Nesodden i en rekke år på 1950-tallet. En del år senere, i 1935, ble Andresens Skaug solgt til Oslo Døveforening, og ble til Døves feriehjem.

Så gikk det noen år før den neste eiendommen sto ferdig, i 1888. Marielund er en av de største eiendommene her nede, bygget for direktør Peder Holter-Sørensen. Holter-Sørensen var en svært aktiv forretningsmann, blant annet i firmaene a/s Granitt og Hvaler granitt a/s, som drev steineksport. I dag forteller de svære granittmurene mot fjorden om dette. Holter-Sørensen var aktiv på Nesodden også. Han var involvert i opprettelsen av Det Norske Petroleumscompagni på Storsteilene på begynnelsen av 1890-tallet, og han var en av drivkreftene bak Næsoddens Telefonselskab. I 1891 sørget selskapet for linjer helt fram til Svartskog på Oppegård-siden, og dermed den aller første telefonforbindelsen her ute.

Igjen skulle det gå et tiår før neste landsted ble etablert, men nå kom til gjengjeld flere på få år. Først Sole i 1898, som med sin dragestil introduserte en noe annerledes arkitektur enn sveitserhusene som var bygget til da. Det var bygget for Dr. Jørgen Quisling. Doktoren fant etter hvert ut at han hadde en radioaktiv kilde på eiendommen,

Vidkun Quisling på besøk hos onkel Jørgen på 1930-tallet, her med sine på det tidspunktet to(!) ektefeller fra tiden i Russland, Aleksandra og Maria. Quisling hevdet at han giftet seg pro forma med Alexandra for å hjelpe henne ut av Russland, og her finner vi altså alle tre på Rudstrand. Jørgen Quisling til høyre, Maria øverst til høyre og Alexandra foran Vidkun. Bildet er tatt med Quislings private kamera. Foto fra Universitetsbiblioteket i Oslo. Vidkun og Marias private album

noe han forsøkte å gjøre forretning av ved å tappe det på flasker og selge det som «Sole-vann» fra Dr. Quislings radioaktive kilde.

I en artikkel i Tidsskrift for den norske lægeforening i 1910 argumenterte Quisling for

«radiumvannets» egenskaper – «et meget godt lægemiddel mot sykdomme, som i mange tilfælder som bekjendt trodser enhver anden behandling». Universitetets farmakologiske institutt undersøkte vannet og fant det særdeles

radioaktivt, angivelig sterkere enn andre kjente radioaktive kilder i Norge. Quisling mente det burde etableres et sanatorium her, men det ble med tanken. Det er kanskje bra, for det skulle legges opp til innretninger for både å drikke, innånde og bade i det radioaktive vannet. I dag kan vi slå fast at radioaktiviteten neppe skyldtes radium, men snarere radon – som har kort halveringstid og dermed forduftet lenge før det kom fram til pasienten ....

Jørgen var onkel til Vidkun Quisling, og det fortelles at han skal ha omtalt onkelens radioaktive vann for sine tyske forbindelser. Det skal igjen ha medført at vannprøver ble sendt til Tyskland, for å undersøke om det kunne brukes til utviklingen av en atombombe. Det var Sole-vannet imidlertid ikke egnet til. Det var rent og fint, men svært lite radioaktivt da det kom fram til Tyskland.¹

¹Opplysningene om «Sole-vannet» er dels hentet fra Paul Linnestads artikkel «Kjernesunn drikke», i Tidsskrift for den norske legeförening 30.6.2015.

Dermed ble vannet hverken kilde til kurbad eller atombomber, og som følge av begivenheter under krigen gikk Sole ut av Quislings-familiens eie da krigen var over. Etter å blant annet ha huset frontkjempere ble stedet solgt av Direktoratet for fiendtlig eiendom, til familien som fremdeles har stedet i dag.

Året etter, i 1899, fulgte landstedet Kroken, bygget for Holger Sinding-Larsen. Muligens hadde Sinding-Larsen hatt en finger med i spillet da naboen Quisling planla sitt nasjonalromantiske Sole. Som en av de mest fremtredende arkitektene i sin samtid er Sinding-Larsen kjent for det nasjonalromantiske Holmenkollen kapell, og for Strømmens Trævarefabrik tegnet han de første ferdighusene dragestil som blant annet ble satt opp langs den nye Holmekolbanen. Av andre prosjekter kan nevnes Vålerenga kirke, Geologisk museum, Botanisk museum, Zoologisk museum og Universitetsbiblioteket på Drammensveien, foruten omfattende restaureringsarbeider på Akershus slott. Den nasjonal-

romatiske stilen er ikke så godt synlig på eiendommen på Rudstrand i dag, men i stua står fremdeles den svære klebersteinspeisen Sinding-Larsen skal ha bragt med fra Gudbrandsdalen. Kroken ble senere Radiomontørenes feriehjem.

Bortsett fra byggmester Andresens småbruk var det ikke bygget helårsboliger på Rudstrand siden husmannstida på 1700-tallet og tidlig på 1800-tallet. Men i 1900 fikk dampskipskaptein i Bundefjord-selskapet Hans Tollefsen bygget eiendommen Skaugum for sin familie, oppe i skogen ved siden av Andresens Skaug. Huset skilte seg ikke fra de andre villaene i type og arkitektur, men dette var altså en året rundt-bolig for skipsføreren, kona Emma og deres sju barn. Noen år senere fikk de selskap av en kollega. På Skaug bodde dekksmann og senere skipsfører på Bundefjord-båtene Karl Ruud, gift med Aagot Kaas.

Omtrent samtidig, en gang mellom 1900 og 1905, fikk pels- og sykkelforhandleren Wilhelm Henie bygget det nordligste sommerstedet på Rudstrand, like syd for dagens

badestrand på Presteskjær. Henie var verdensmester i banesykling fra 1894 og hadde annenplass i europamesterskapet i hurtigløp på skøyter i 1896 – men er nok mest kjent for prestasjonene til datteren Sonja Henie. Hun er født i 1912, og kanskje tok hun sine første skøytetak på fjordisen nedenfor huset. Men ikke så mange år etter ble stedet solgt til familien Munthe, som siden har hatt stedet i mer enn hundre år.

Den siste bygningen som ble bygget her nede, Pauli Hytte, kom i 1913. Nå var tiden for de største landstedene i ferd med å passere. Fra nå var de fleste av sommerboligene som ble bygget på Nesodden av en noe mer beskjeden størrelse enn de tidligste landstedene. Det gjaldt Henies Skjæret, og slik også med Pauli Hytte. Men også her ser det ut til at folk bodde fast de første årene, og også her var de etterkommere etter Carl Kaas som vi møtte i 1870.

På mange måter ser årene omkring første verdenskrig ut til å ha vært de mest livlige her på Rudstrand. I tillegg til sommer-folket på de store landstedene var

Vertskapet tar avskjed med St. Hans-festdeltagerne i 1923, på Presteskjær brygge. Dampbåtene og dampskipsbryggene var livsnerven for sommerstedene langs nesoddlandet. Presteskjær er av de eldste anløpsstedene på Nesodden, men på Rudstrand bygget man seg i tillegg egen brygge som hadde anløp i en del år – visstnok også med eget postkontor en kort periode.

Foto: Wilse, Anders Beer. Oslo museum

det flere fastboende her da enn det noen gang har vært senere.

På denne tiden skjøt sommerutbyggingen fart for alvor. Men det var andre steder på Nesodden, for her på Rudstrand ble tiden stående stille. I alle fall ble det slutt på byggingen, for her har altså ingen nye hus kommet til etter 1913. Flere av eiendommene har vært i samme families eie 70-80

år eller mer. Som så mange andre steder på Nesodden finner også i dag vi en blanding av fastboende og sommergjester, men villaene og de store hagene ligger fremdeles stort sett slik de gjorde i årene omkring 1900 – som et viktig historisk vitnesbyrd fra den første tiden da Nesodden ble selve sommerkommunen.

Feriehjemmene på Nesodden

Av Arild Drolsum

Interessen for friluft, sol og badeliv førte omkring forrige århundreskifte til at foreninger med medlemmer fra arbeiderklassen ønsket å anskaffe utfluktssteder og feriehem. Feriehjemmet ga arbeiderfolk som hadde dårlig økonomi muligheten til å tilbringe den nyvunnede fritida utenfor byen.

Det første fagforeningsferiehjemmet i landet ble opprettet av Den typografiske forening i Oslo. Det lå på Hadelandsskogen og sto ferdig i 1899. I 1927 hadde 17 av fagforeningene i Oslo egne feriehem. Nesodden var på grunn av den nære beliggenheten til Oslo og god utviklet kommunikasjon et velegnet område for feriehem. I løpet av mellomkrigstiden ble det etablert bortimot 30 av dem her i bygda. Vi skal i dette årsskriftet se på fem av dem. To av disse er fortsatt i full drift.

«Bellevue» på Svestad

I 1920 åpnet Arbeiderpartiets Kvinneforeningers Feriehem på

Svestad sine dører for arbeiderklassens kvinner. Det skal ha vært Carl Jeppesen, en av Arbeiderpartiets grunnleggere, avisredaktør og ordfører i Oslo, som først kom på tanken om et feriehem for slitte husmødre. Denne ideen ble første gang diskutert på et fellesmøte blant kvinneforeningene i Kristiania Arbeiderparti i 1918. Senere ble det nedsatt en komite med veteranen og kvinnesaksforkjemperen Rachel Grepp som formann.

Den første oppgaven var å skaffe kapital, og mange bidrag kom fra enkeltpersoner og foreninger. Høyrepolitiker og

grosserer Tollef Bredal bidro for eksempel med 500 kroner, et anselig beløp den gangen. Carl Jeppesen og kona testamenterte deler av formuen sin til ferie-hjemmet, og arbeiderkvinnene samlet dessuten inn betydelige beløp selv. Så i 1919 ble villaen «Bellevue» på Svestad kjøpt for 25.000 kroner. Og året etter ble det også kjøpt en strandlinje. Fra 8. juni 1920 var feriehuset i drift, og 58 kvinner fikk det første året et fortjent ukesopphold på Nesodden. Stedet hadde én dusj for ansatte, mens feriegjestene brukte vaskevannsfat. Felles var fem utedoer. I løpet av tre sommermåneder tok feriehuset i mot opptil 500 Oslo-husmødre, og enda var ventelistene lange. De kom til dekket bord og kunne la huslige sysler og bekymringer fare. Her kunne andre interesser få forrang: Lesing, kryssordløsning, turgåing, bading eller rett og slett gode samtaler med venner og likesinnede.

Det ble sju kvinneforinger i Oslo Arbeiderparti som sto for drift av dette idylliske ferie-hjemmet. Vedlikehold, vask og stell av eien-

Drømmeferie på Svestad. – ferdig middag venter og ingen oppvask etterpå. Foto Arbeiderbladet/Arbark

dommen ble gjort på frivillig basis. Avisbudenes Forening, som ble en av kvinneforeningene med eierinteresser i feriehuset deltok svært aktivt i dette arbeidet. Foreningen mottok helt fram til andre verdenskrig bidrag fra avisene slik at medlemmene kunne tilbys gratis opphold, i tillegg til de friplassene foreningen hadde rett på. For de aller fleste gjestene var oppholdet gratis, mens de som hadde noe bedre økonomi betalte selv.

Tyskerne overtok feriehuset under krigen, og ble bebodd av tyske offiserer. Da freden kom, mente samtiden at tvangsevakuerte kvinner trengte et ferieopphold før de reiste hjem og tok fatt på gjenreisningsoppgavene.

10. august 1945 åpnet feriehuset for husmødre fra Finnmark. Huset ble holdt åpent til 6. oktober med midler fra Svenska-Norgeshjälpen. Tyskerne hadde ribbet ferie-huset for alt inventar, men det ble skaffet utstyr fra alle kanter. Menighetenes sentralkomite skaffet ulltepper og flyktningkontoret lånte ut komfyrer, kjøkkenutstyr og service m.m. I slutten av august dro det første kullet hjem etter en uforglemmelig tid, slik ble det i alle fall uttrykt i en avisartikkel i Finnmarksposten med overskriften: *Feriehuset på Svestad, Nesodden – et eldorado for slitte Finnmarkshusmødre.*

Feriehuset fortsatte å bli mye brukt også etter krigen, men i 1989 solgte Arbeiderkvinnene «Bellevue», og det kom i privat eie. I dag er feriehusets to bygninger skilt ut som to eiendommer.

«Furukollen» på Svestad

Denne vakre sveitservillaen ble bygget i 1905, og de første eierne var en prestefamilie fra Oslo. I 1928 var villaen til salgs. Fra en møteprotokoll i Oslo samvirkelags kvinneforeninger kan vi lese:

Søndag 29. april 1928 var atter de 3 av forhandlingskomiteen ute paa Svedstad paa Nesodden og besaa villa Furukollen som var til salgs. Det er naboeiendommen til Arbeiderpartiets feriehus der ute. Det var det mest passende sted man hidtil hadde set paa. Den indeholdt 9 rom, 2 verandaer, den ene indelukket og i 2. etg 1 balkon mot øst. Der var indlagt vand med oppvaskkum og indlagt lys overalt. Foruten en del inventar fulgte det også med badehus og pram. Prisforlangende var 25 000,- men vi fik den nedsadt til kr 22 000,-. Denne eiendommen anbefaler forhandlingskomiteen foreningene til kjøp, som udmerket passende til feriehuset.

I et møte 28. mai kunne forhandlingskomiteen meddele at eiendommen var kjøpt «for en omforent pris». En arbeidskomite ble dannet for å få i stand driften

av stedet så fort som mulig. For å utføre nødvendige reparasjoner ble det ansatt en mann som ble betalt med kr 14,00 per dag og fri reise. Det ble også ansatt en bestyrerinne med en månedslønn på kr 100,- og en hushjelp som fikk kr 60,- per måned.

Innvielsen av Samvirkelagets kvinneforeningers feriehem «Furukollen» skjedde lørdag 16. juni 1928. Det var fremmøtt 33 innbudne. Etter at huset var besett og samtlige hadde kommet med sin beundring og anerkjennelse over stedet, gikk man til et festlig, dekket bord. Der ble det taler og herr Paasche Aasen fremførte sin egen prolog. Dagen etter var foreningenes damekor og alle samvirkelagets kvinneforeninger invitert til kaffe og kaker. Alle de 150 fremmøtte var enige om at dette var et skjønt og deilig sted.

Feriehjemmet kunne så åpnes for husmødre, som fikk en verdifull ferie og pause fra hjemmets huslige bekymringer. Driften ble på mange måter lik den på «Bellevue». Fra det første reglementet kan vi lese følgende:

- Frokost kl. ½ 9
- Velling kl. 11
- Middag kl. 2
- Kaffe kl. ½ 5
- Aftens kl. ½ 8

Dessuten: «Det er strengt forbudt å nyte eller servere alkoholholdige drikker i hjemmet».

Under krigen ble også «Furukollen» overtatt av tyskerne. En kunne i krigstiden lese i årsberetningene til Oslo Samvirkelag at en ikke tok i mot gjester på grunn av stedets beliggenhet. I 1959 ble det satt opp et tilbygg til hovedhuset, hvor det kom et ekstra kjøkken pluss flere soveplasser i 2. etasje.

I 1985 arvet Norsk Folkehjelp stedet, og i 1989 fikk de pengene fra salget av «Bellevue» til understøttelse av eldre og barn i Oslo, som ikke hadde et ferietilbud, som de nå skulle få på «Furukollen». Det var primært familier med lav inntekt som fikk en ferie på Svestad. Fra 2015 har Oasen – «kvinner krysser grenser», som er et inkluderings-program underlagt Norsk Folkehjelp, Oslo arrangert sommer-ferie for familier med innvandrere-bakgrunn på

Innvielse av skreddersvennenes feriehem «Bjørgan». 1921. Foto: Ukjent/Arbark

«Furukollen». Da feriehemsesongen var ferdig i 2019, ble stedet solgt, og er nå i privat eie.

«Bjørgan» ved Jaer

I 1918 drøftet man i Skreddersvennenes fagforening tanken om å anskaffe feriehem for medlemmene. Dette skulle realiseres ved innsamlinger og utlodning.

Sommeren 1919 var det samlet inn kr 16 698,00 og det var nå mulig å begynne å se seg rundt etter en passende eiendom. Den skulle ikke bare være et sted å bo i ferietiden, men også tjene som

utfluktssted for medlemmer som ville reise vekk fra byen lørdag og søndag. Dessuten skulle medlemmene ha adgang til å leie tomt på feriehemmet og sette opp egne hytter. En kjøpekomite festet seg ved Bjørgan, men fant prisen på kr 35 000,- for høy. Man klarte ikke å få prisen ned, men gikk allikevel i forhandlinger med gårdens eier – lærer, kirkesanger og gårdbruker John Gjefsen. Kjøpet ble avsluttet 20. septem-ber 1920, og gården ble overtatt 2. januar 1921.

Feriehemmet fikk en festlig og solrik innvielse søndag 3. juli

1921. Foreningen arrangerte utflukt til hjemmet med fane og musikkorps.

Gården «Bjørgan» var et mindre bruk på omkring 100 mål, med 50 mål innmark og resten skog. I de offisielle dokumenter benyttes navnet «Kongebråten». Hvor gammelt Bjørgannavnet er, vet vi ikke. Foruten våningshuset fantes de vanlige uthus, blant annet et mindre hus som var brukt til stabbur. Det ble innredet for ungarer, og fikk navnet Nordpolen. Fra våren 1921 ble eiendommens gårdsbruk bortforpaktet til Arnt Kjensli, som skulle skaffe feriehjemmets gjester melk og poteter til dagens pris. Han skulle også utføre den nødvendige kjøring for hjemmet og deres gjester. I 1923 ble det lagt inn elektrisk lys i flere av rommene i hovedbygningen. Samme året fikk feriehjemmet overrakt en hytte, Fjellheim, av foreningens damekomité. Først i 1931 ble den neste hytta planlagt. Det var 3 av de kvinnelige medlemmene som gikk sammen om å anskaffe seg en privat hytte. Den ble omtalt som Jomfrubua, og de hadde hevd

på å bo der til sin død. I 1932 ble det dannet en sykkclubb som fikk navnet Bjørganklubben. Formålet var å skaffe penger til en ny hytte på feriehjemmet. Og det ble to hytter. Bekkestua i 1935 og i 1936 Bungalowen, som ble bygget som forsamlings- og festlokale. I 1933 oppsto spørsmålet om å sikre feriehjemmet en badestrand. Til da hadde man pleid å bade litt sør for Bomannsvik, en strand som tilhørte gårdbruker W. Grøstad, uten å bekymre seg noe om strandretten. Dette ordnet seg ved at feriehjemmet begynte å betale Grøstad en godtgjørelse på kr 30,- per år. Fra april 1937 sluttet Arnt Kjensli som forpakter på feriehjemmet. Som ny forpakter ble ansatt Øivind Jørgensen. Han påtok seg alt tilsyn med stedet, samt vask og rengjøring.

Krigssituasjonen påvirket driften av feriehjemmet. I forbindelse med planene om evakuering av byen kom det forespørsel fra myndighetene om man ville stille feriehjemmet til disposisjon. Foreningen forbeholdt seg først plass for egne medlemmer, men stilte

ellers hjemmet til disposisjon. To familier kom til å flytte til feriehjemmet. Den spesielle situasjonen og mangelen på parafin til kokeapparatene gjorde driften under krigen vanskelig.

Mange av feriegjestene kom igjen hvert år i lang tid. Og mange rosende ord ble sagt om «Bjørgan». Men medlemsmassen ble gjennom årene mindre og mindre, for konfeksjonsindustrien overtok det meste av markedet. Dette medførte at skreddersvennene solgte stedet til Oslo Støperiarbeidernes forening i midten av 50-årene. De hadde da et medlemstall på rundt 1500. For medlemmene ble det veldig populært å komme skikkelig på landet, til en oase midt på Nesodden.

Det var godt belegg på feriehjemmet frem til 70-årene. Da fikk medlemmene mange andre ferie- og fritidsalternativer. Medlemstallet ble også stadig mindre, og da det var nede mot kun 200 og utgiftene til stedet ble høyere og høyere, ble det til at «Bjørgan» ble solgt til en privat kjøper i 1982.

Med ordnede vann- og kloakkforhold er det nå fastboende i hus og hytter på den tidligere feriehjemseiendommen.

«Skaug» ved Rudstrand

Går du kyststien, vil du nær badeplassen på Presteskjær se et lite skilt med teksten «Skaug». Høyt hevet over Bunnefjorden ligger det flotte feriehjemmet til Oslo Døveforening. Fra foreningens 75-årsjubileumshefte i 1953 kan vi lese:

En solfylt søndagsmorgen sommeren 1933 drog et selskap av døve ut på en tur i Oslofjorden i Ric. Helgesens flotte motorbåt. Turen gikk til de skjønneste steder. Da selskapet hadde fartet omkring halve dagen, fikk de anledning til å betrakte mange hyggelige hjem, hvor folk ferierer om sommeren. Misundelsen var da på toppen. Da utbrøt en av deltagerne, herr Reidar Ruud: Synd at døveforeningen ikke har et sådant hyggelig hjem, hvor døve og deres venner kan samles til hyggelige stunder med badeliv og hvile. Til dette svarte den svenskfødte herr Emil Carlstrøm kort og godt: Ja, varför inte.

*Døveforeningens feriehjem «Skaug» med flott utsikt over Bunnefjorden. 2017.
Foto: Privat*

Etter disse ordskifter ble tanken lagt frem for styret i Døves Forening. Resultatet ble at en komite skulle arbeide videre med saken. Det ble avertert etter eiendommer, og det kom inn mange «billetter». Etter en besiktigelsesrunde fant man den rette, og det ble kjærlighet ved første blick. Feriehjemmet ble så innkjøpt 1. juni 1934.

Eiendommen på Rudstrand var fem mål og besto av en hovedbygning fra 1921, anneks, dukkestue, verksted og et uthus med flere rom. Prisen på

eiendommen var 12 000 kroner. I prisen fulgte med hageredskap, hagemøbler, mange pene ting og en båt. Innvielsen av feriehjemmet «Skaug» skjedde 16. september 1934.

Sommeren 1941 ble det laget parseller for poteter og grønnsaker der medlemmene drev med matauk. Under okkupasjonen var det meget begrensede reisemuligheter i landet, så det ble en sterk søkning til feriehjemmet, som førte til trengsel og virkelig bevegelsesfrihet. Man begynte derfor å planlegge en utvidelse av hjemmet

med et nybygg. Det ble utarbeidet et forslag, men dette ble etter frigjøringen umulig å realisere med helt nye byggepriser. Men 1. desember 1951 ble det sendt inn en søknad om byggetillatelse, og i mars 1952 fikk de det overraskende og gledelige svaret at søknaden var innvilget. Men den fristen som var gitt for å påbegynne byggearbeidet var meget kort.

De kom i kontakt med Brødrene Hødnungseth og for å holde kostnadene lavest mulig ble det bestemt at døve selv skulle hjelpe mest mulig.

Veien opp til stedet er nylig utbedret og det har blitt justeringer i gråvann- og kloakkforholdene etter pålegg fra kommunen.

I dag har «Skaug» 32 sengeplasser fordelt på 8 soverom og er i full drift. Medlemmer i alle aldre bruker det til sommeropphold. Ellers leies feriehjemmet ut til medlemmer, organisasjoner, skoler, barnehager, firmaer og andre som vil bruke det. Man ser at det både er folk og organisasjoner som kommer igjen år etter år.

«Kirkevik» ved Presteskjær

I 1924 kunne en lese i «Godtemplarungdommen» at Kristiania GU-lag ... i de siste dage kjøpt et nyt sommerhjem, beliggende paa Nesodden, en times dampskibsreise paa den herlige Bundeffjord.... Eiendommen som var på 26 mål med 200 meter strandlinje kostet 23 000 kroner.

Det nye sommerstedet ble offisielt åpnet 6. juli. Da inneholdt tomta «Gamlehuset» som antas å være over 200 år gammelt og «Annekset», som tidligere hadde vært hønsehus, grisehus og låve. På bilder fra 1920-åra kan en også se et lite hus midt på slette. Dette ble kalt «Hurperud» fordi jentene skiftet der når de skulle bade. Det er usikkert når huset ble revet.

Så ble «Primusen» bygget i 1928, som kjøkken og spisesal. I det store rommet var det kjøkkenbenker langs tre vegger. Under benkene var det nummererte skap til kjøkkentøy, service, bestikk etc. Hver familie disponerte ca. ½ meter benkeplass til rødsprit-primusen sin.

På 70-tallet ble primusene skiftet ut med propanapparater.

Dessuten ble det satt opp en elektrisk komfyr til felles bruk. I forlengelsen av Annekset var det en do, men i 1937 ble utedoen «Toppen» bygget.

Det første dansegulvet ble bygget i 1928, og sto ferdig til et stevne i forbindelse med NGUs landsmøte i Oslo.

Håndballbanen var ferdig i 1955. «Nyhuset» i to etasjer ble bygget i perioden 1956–1959.

Dette ble et vendepunkt i Kirkeviks historie. 36 nye soveplasser gjorde at det ikke lenger var så trangt og at en ikke lenger måtte bruke stuene i Gamlehuset til å sove i. Ikke minst de nye dusjene i kjelleretasjen ble opplevd som en enorm forbedring fra tidligere primitive forhold.

På folkemunne ble ferie-hjemmet kalt «Brusen», for det var ikke uvanlig at omverdenen regnet avholdsfolk for å være prektige og kjedelige. Det ble derfor viktig å markere, både overfor en selv og overfor andre at NGUere ikke var hengeder, men livsglade og humørfylte.

Sommerhjemmene ble NGUs stolthet, og livet der ble et symbol

for godtemplarbevegelsen, på kameratskap og livsglede i et alkoholfritt ungdomsmiljø.

Feriemiljøet på Kirkevik var et tett sosialt miljø. Det besto av folk som kjente hverandre godt. Mange var beslektet og besvogret med hverandre, og det var ikke få som traff den de ble gift med på Kirkevik. Nå var det riktig nok fra starten kjønnsdelte sovesaler. I Nyhuset var det låst dør mellom jentesida og guttesida.

Det å ligge på sovesal var helt naturlig for de fleste mennesker frem til velstandsøkningen på 60-tallet. Kjernefamilien var med andre ord oppløst i sovesituasjonen, men den var alltid samlet ved måltidene. Familiens spiseplass ved langbordet var markert av en voksdruk, og alle visste hvem som eide de enkelte dukene.

Livet i Primusen var noe av det mest egenartede ved Kirkevik. Kombinasjonen av familiebasert matstell og fellesskap førte til at mange kvinner hadde sine fineste minner fra Primusen.

Da stedet ble kjøpt i 1924 hadde det vært rutetrafikk på

Bunnefjorden med anløp på Presteskjær brygge i nærmere 50 år. Helt frem til privatbilismens gjennomslag i 60-årene var det rutebåten som var den vanlige måten å reise på, når en skulle til Kirkevik. Båtturen var en opplevelse i seg selv. Allerede her traff en andre. På hjemturen på søndagskvelden, når alle som hadde vært på Kirkevik i helgen dro innover samtidig, var det mye moro. NGUerne samlet seg bak i båten, og der ble det mye sang og spell. Ofte lå det en ekstrabåt utenfor og ventet i tilfelle den andre ble full.

Båtselskapet sluttet med daglig rutetrafikk til Presteskjær i 1969/170, men fortsatte med helgetrafikk frem til 1975.

I 1992 ble Norges Godtemplar Ungdomsforbund en del av Juvente, som betyr «ungdomstid». Det er Juventeflagget som nå vaier i Kirkevika, for her er det fortsatt full drift.

Juvente-ungdommer dominerer stedet om sommeren, men det kommer også familier som overnatter noen dager eller kun er på dagsbesøk. Ellers i året er det

mye utleie til blant annet skoler og konfirmasjonsforberedelser. I 2020 ble stedet tilkopleet kommunalt vann og avløp, som har gitt Kirkevik nye våtrom. Oppussingen i den anledningen har som tidligere engasjert ungdommen, men også familier fra flere generasjoner som ønsker å holde stedet i drift. Dette er helt klart et sted med mange gode og verdifulle minner.

Kilder:

- Feriehjem for slitne husmødre*, Vegard Holm, 2015
- Kampen for ferie 1890–1940*, arbark.no, 2018
- Et eldorado for slitte Finnmarksbusmødre*, Heidi Stenvold, 1945
- Møteprotokoller*, Oslo samvirkelags kvinneforeninger, 1928
- Skreddersvennenes feriehjem Bjørgan*. 20-års jubileum 1921.1941,1941 ???
- Feriehjemmet «Skaug» og hvordan det ble til*, Johan Larsen, 75-årsjubileumshefte 1953
- Feriehjemmet Skaug's nybygg*, Johan Larsen, 75-årsjubileumshefte, 1953
- Felles eie av lykke på jord: Kirkevik og sommerhjemmsaken*, Morten Bing, 1995

«BIDENS» og et spennende møte med en interessant kar fra Blylaget, KNUT STRAND

Av Turid Kjenner

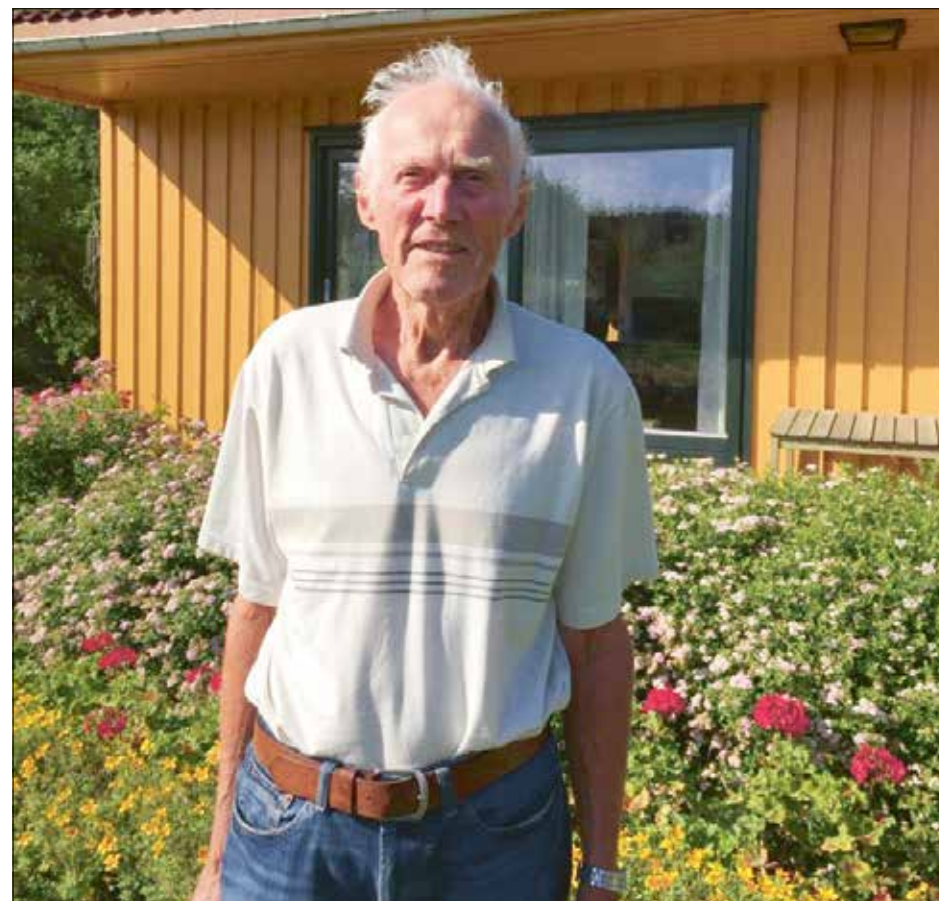
Jeg sitter og nyter nykomlingen på terrassen min, en solgul skjønnhet med et vell av blomster – «Bidens». Og stukket inn i floret: en lapp merket «Strands gartneri – anno 1932». Vår egen gartner Strand, som jeg kjenner godt gjennom de siste 50 årene. Men historien fra 1932 ville jeg vite mere om. Og heldigvis fikk jeg avtalt et møte med han innimellom alle hans gjøremål. Og slik gikk det til at vi møttes på familiens terrasse på Blylaget i Garterveien, en deilig julidag i 2021.

Men denne gangen var det overraskelsen «Bidens», som utløste en fornyet interesse for vårt stedlige gartneri. Og jeg fikk svar. Denne vakre planten ble utviklet av Strand Gartneri fram til salgbare planter levert til Schrader, et systemproduksjonsplanleggerne hadde funnet formålstjenlig i samband med gartnerne.

Men vi starter med begynnelsen, årstallet fra lappen på planten 1932.

Knut sier at årstallet var 1933

da Einar Strand fikk kjøpt den 40 mål store tomte som ble utskilt fra Nord-Krange v/Johan Grøstad. Eiendommen fikk navnet Rosenhøi. Faren som var utdannet på garterskole i Grimstad, var interessert i å starte med blomsterdyrking og han etablerte seg på Blylaget. Etter hvert kom det til tre barn i familien, Knut, Ole og Bjarne. Og det var selvsagt Knut, den eldste født i 1934, som skulle føre bedriften videre, slik skikken var.

Knut Strand håper at «Bidens» skal være i assortementet fra gartneri-koalisjonen vår neste år også.

Så etter endt militærtjeneste i 1956 bar det til gartnerskole i Oslo, og senere også to års studier på Landbruksskolen i Ås. Og Knut og faren driftet gartnervirksomheten godt. De dyrket også grønnsaker en periode, men det ble blomster som ble deres varemerke. Etter hvert

måtte driften legges om. For selv om gartnere hadde gode dager, gjorde importvirksomhet det nødvendig å tenke nytt, og store investeringer måtte til. Fra 1980 til 1993 ble driften endret. Gamle drivhus ble revet, og i 1985 fikk Knut satt opp et drivhus på 1000 kvadrat. Og

det mest revolusjonerende var nok rullebordene og halvautomatisk vanning. Nyvinningene ga bra utbytte.

I 1958 giftet Knut seg med Inger Tjernshaugen. De fikk tre barn, Tormod, Mona og Vidar. Og som den eldste, ble Tormod utdannet ved Gjennestad gartnerskole for å være klar til å overta bedriften. Stor familie krevde større plass, og de valgte å rive det gamle våningshuset fra 1920. så i 1959-60 og 1961 ble to nye hus tilført eiendommen. Rosenhøi hadde fått nye hus til begge generasjoner. Knut hadde nok å henge fingrene i.

Kiwanis

Men han hadde fortsatt stort overskudd til andre gjøremål. I 1970 satt noen ivrige menn og pratet sammen på Beverli på Hellvik. Resultatet ble at Kiwanis Club Nesodden var et faktum. Og pengene til sitt humanitære arbeid ble til gjennom «bruktbutikken på låven». For fra 1980 stilte Osvald Granerud låven sin til disposisjon for salgsvirksomhet av brukte møbler og ditto utstyr, og Knut var trofast med. Denne

populære nyvinningen trengte etter hvert større plass både til varer og parkering. Så i 2005 ble Kiwanis flyttet til gamle E-verkets lagerhall, og alle flinke frivillige flyttet med.

Etter hvert måtte Knut nok en gang finne nye lokaler, og de har etablert seg på Fagerstrand. Det er alltid interessant å titte litt i hyllene deres, og da jeg tok en tur i forrige uke (juni 2021) så jeg en gammel Kiwanis kjenning, Knut Strand-som ryddet og ordnet i hyllene. Jeg spurte om han fortsatt var med i arbeidet. Og svaret kom på hans rolige, lugne måte med et smil: Ja!

I 2002 overtok sønnen Tormod driften av gartneriet, men Knut deltok fortsatt i det daglige arbeidet.

Speider'n

Knut ble tidlig med i speiderbevegelsen. Etter krigen kunne møtevirksomheten holdes på Jaer skole. Og etter hvert ble Knut patruljefører for rundt 20 gutter. Knut og gutta trivdes sammen med både friluftsliv og «knuter», og senere ble han troppsleder, og på den store speidersamlingen i 1950 var han leirleder for vel 300 speidergutter. Leiren var

Tjernsbråten, og eieren ga dem tilgang til bruk av hytta. Knut minnes dette som en stor opplevelse i kretsen vår.

Jaer Ungdomsforening

Denne ærverdige foreningen ble stiftet 24. april 1892. Driften gikk ut fra Eklund, og medlemskapet ble også et av hjertebarna til Knut. Han deltok ivrig i foreningsarbeidet og med det bygningsmessige. En stor trebygning med stadige behov for flittige hender. Fra 1963 var en ung Knut formann i foreningen i 3 år. Og ingen ble vel forbauset da han under feiringen av 125 årsjubileet, ble utnevnt m av ungdomsforeningen, som æresmedlem.

Nesodden menighetshus

Huset ble bygget på dugnad, i hovedsak av elever fra snekkerlinja på Vestby videregående under ledelse av lærer Thomassen.

Men det store, flotte huset skulle driftes, og det ble etablert barnehage og utleie til ulike formål.

Men formann for menighetshuset fra 1990 til 1994 het Knut Strand.

Pensjonistforeningen

Knut var en ivrig deltaker i foreningen. Og i 2012 ble han valgt til sekretær. Han må ha gjort en god jobb, for i dag, i 2021 sitter han fortsatt i det vervet.

Idrettsmannen

Knut forteller at han alltid har vært aktiv innen idrett. Særlig likte han å løpe, og som 15 åring ble han mer ivrig til å trene systematisk. Han ble med i flere idrettslag, og etter imponerende resultater ble han tatt ut til å løpe 5000 på Bislett. Han smiler litt når han forteller hvor sliten han var etter 12,5 runder.

Fra baneløp ble det mer løp i terrenget, og han ble en habil orienteringsløper. Og etter hvert deltok hele familien i O-løp rundt omkring.

– Og nå har du gitt deg med løping?

– Ånei, turen med gutta rundt To-måsan to ganger i uka er viktig på alle plan, svarer 87 åringen.

Og for min egen del håper jeg at «Bidens» skal være i assortementet fra gartneri-koalisjonen vår neste år også.

I doktor Zapffes tid

Av Kari Østvedt

Vi som flyttet til Nesodden rett før 1980, kunne støte på referanse til doktor Zapffe. Oftest gjaldt det ikke de to Zapffe-legene Knut og Anne-Marie som hadde kontor i Tangen terrasse. Det gjaldt Wilhelm Zapffe, som hadde sluttet sitt virke som lege i 1975.

Wilhelm Zapffe begynte som privatpraktiserende lege i bygda i 1932 og var i nesten 20 år bygdas eneste lege. Først i 1951 fikk han en kollega, doktor Kvigstad.

Nesodden hadde da lenge vært uten egen lege. En lege som var sommergjest på Solberg, hadde tatt imot noen pasienter. Legen i Drøbak kunne ha noen timer i uka. Først i 1920 ble vedtatt at bygda skulle ha egen lege, og det ble også skaffet legebolig. Men legene skiftet og flyttet raskt.

Befolkningen på Nesodden var i begynnelsen av 1930-årene ca 3000. Folk bodde ikke bare på gårdene, husmannsplassene og fiskerstuene, men det var vokst fram industri og oljeanlegg. Sommergjester, sommerhus og feriehjem hadde utløst aktivitet langs fjellsidene ved kysten. Det

gav rom for butikker, småindustri og tjenesteyting.

Etter hvert kom sommergjestene opp i et betydelig antall. Antall sommergjester ble anslått til 15000 til 20000. Den unge nye doktoren skulle gi legetjenester til fastboende og sommergjestene.

Etter hvert ble antall fastboende fordoblet ettersom Tangen-byen ble bygget ut i 1950 og 1960-årene.

Det fantes lite eller ingenting av andre helsetjenester og sosiale tiltak i kommunen utover en knepen fattighjelp. Tuberkulose- og sykepleieforeningen henstilte ca 1920 kommunen til å bygge et gamlehjem, «til de gamles beste», ikke en fattiggård. I 1924 etablerte kommunen gamlehjem og fattiggård på øvre Gulstad. *Fattighuset* levde videre som betegnelse til det brant ned i 1960.

Litt familieliv ble det tid til. Doktoren med eldste sønn som ballast (foto privat).

Det private helselaget lønnet etter hvert en helsesøster, søster Anne, som Zapffe samarbeidet tett med. Skolelege var han også fram til ca 1960. Jobben inkluderte også skolen på Langøyene så lenge den eksisterte fram mot 1950.

Wilhelm Zapffe var født i 1901 og vokste opp i Kristiania, i en gård som måtte vike for Rådhusets østre tårn. Hans sønn, Bjørn, forteller at Wilhelms far og farfar var possementmakere, som lagde bånd, silkesnorer og fanedusker. Den eldste sønnen overtok posse-mentsfabrikken, mens Wilhelm fikk legeutdanning.

Sommerhuset på Nakholmen knyttet dem til fjorden med bading og seiling. Zapffe var meget interessert i musikk og var en habil pianist. Så viktig var pianoet for ham at da han tok hyre som skipslege på hvalfangstekspedisjon, stilte han betingelse om at klaveret måtte om bord. Det ordnet seg ved at en lugarvegg ble revet.

I mellomkrigstiden var det fattigdom, arbeidsløshet, og store

klasseforskjeller på Nesodden som andre steder. Kunnskaper om ernæring var mangelfulle. Mange bodde i gisne hus og stuer.

Nesodden hadde i 1930-årene dårlig veinett, lite kommunikasjoner, og bilene var få. Husmannsplassene lå oftest veiløst til. De færreste på Nesodden hadde telefon, og alle samtalene måtte gå via telefonsentralen på Hasle, som til gjengjeld visste hvor legen til enhver tid var. Slik var arbeidsvilkårene for den nye legen. Det går mange historier om hvordan han forserte smale veier for å komme seg rundt. Hans distraksjon var også velkjent.

Mange har historier å fortelle. Her er den ene:

«Bror min – 10 år – oppdaget en rød stripe oppover armen og viste den til far som satte diagnose «blodforgiftning» – ringte doktor Zapffe som kom etter hvert og sa huff, huff, den var kommet langt – her må et lite snitt til. Men i doktorveska manglet en passelig kniv. «Ikke noe problem», sa far og tilbød en av sine. Litt sløv mente doktoren – pekte på en slipestein

ute på gårdsplassen og henvendt til bror min: «Du drar vel den, du». Pasienten sveivet – kniven ble hvasset – brent over med et stearinlys, så et snitt og bandasje med Rivanol. Det finnes alltid en råd.»

En annen forteller: «Jeg hadde ei lita jente som var tufs og fant det tryggest å sende bud på Zapffe, som kom etter en tid og tok en liten titt i halsen. Tittet så ut av vinduet og fôr ut gjennom døra. Han kom straks tilbake i følge med en mamma og et lite barn – antakelig en telefonavtale. Barnet blødde fra et kutt i leggen. De ble geleidet ut på kjøkkenet, og pasienten ble plassert på kjøkkenbordet. Kuttet ble sydd og alle fornøyd. Husets lille jente måtte fjerne sine mandler, men hun ble heldigvis sendt til sykehus. Den eneste doktoren i bygda lærte seg å være effektiv.»

Wilhelm Zapffe giftet seg i 1934 med Liv Kalager, og de fikk fire sønner. Hun hadde vært Norgesmester i svømming og studerte jus. Men nå ble Doktor Zapffe en familiebedrift. Å være legefriue innebar å være telefonvakt

Gullbrudepar (foto privat).

og forværelse og å trå til. Sjelden kunne man vite når doktoren kom hjem, eller hvor lenge han kunne være hjemme før han måtte dra ut igjen. Arbeidsdeling mellom ektefeller om hus og hjem ble bestemt utenfra. Ferievikar fantes ikke. Dette var en livsform for dem alle. Men det var en sorg for Zapffe at han ikke hadde tid til å dyrke seiling. Flere båter ble besiktiget, men han innså at Colin Archer og legeyrket ikke gikk i hop.

Rundt hjemmet ved Løes gård dannet det seg et miljø av

kunstnere og kulturarbeidere som var naboer og venner. Maleren Harald Dal og kona Reidun, Nelly og Tormod Sjaamo, Odd og Elsa Hvistendal, familien Parmann. To generasjoner Løes, Anton og Arnt inngikk i kretsen. Det var også bånd til kunstmiljøet på Blylaget: Iben og Gunnar Havstad var blant vennene. Øistein Parmann omtaler Wilhelm Zapffe som en *terapeutisk bohem*. Det fanger flere sider av hans personlighet.

I denne kretsen var det stundom fest og karneval med veggdekorasjoner på høyt kunstnerisk nivå. Etter hvert også danseskole på Ekelund ledet av fru Klem hentet fra Svaes danseskole på Drammensveien.

Nabo Marius Christiansen og Birger Karlsen på Fjellstrand bistod når bilen sviktet. Mens andre måtte kjøre på generator under krigen, sørget Arnt Løes for bensin som ble stablet godt skjult under Zapffes garasjeregulv av betong. Mange ytte tjenester, ofte uten å ta seg betalt.

Bjørn forteller om hvordan han og brødrene ofte var med faren

når han rykket ut i sykebesøk. De kunne være til nytte som ekstra øyne under mørkleggingen under krigen. To av dem satt på støtfangeren som ballast på den glatte veien opp fra Alvern en vinterkveld. Båtskyss fra Oksvall til Langøyene med fisker Christensen var spennende. Bjørn assisterte ved å holde arm eller hode på en urolig pasient som skulle sys. Å ferdes på kryss og tvers av Nesodden på alle døgnets tider styrket kondisjonen og holdt legen frisk. Men Bjørn husker at han selv frøs i bilen mens han ventet på at faren kom tilbake ut av skogen i lommelyktskjæret.

Handlekraft og rådsnarhet var nødvendige egenskaper for en god lege. Var doktoren sent ute eller pasienten syk nok, ventet båten. For å få tak i bussen kunne han parkere bilen på tvers av veien, slik at bussen måtte vente til han kom. Han gav seg ikke når en pasient trengte innleggelse, han stod på med telefoner til ulike sykehus til en seng stod klar. Han kunne stikke innom en pasient som ikke hadde tilkalt ham eller på Gulstad for å se hvordan det stod til.

Zapffe hadde stor personlig

autoritet. Bjørn forteller at han var flink til i megle i spente situasjoner som ved slåsskamp eller andre truende situasjoner.

Ettermåle

Karl J. Bjerkelund, tidligere ordfører på Nesodden skriver:

Han var aktivt interessert i alle han møtte, og det merket og forstod de. Det var denne interessen for sine medmennesker som gjorde ham til en så makeløs lege. Det var ikke på grunn av det han sa – han sa egentlig svært lite – var snarere taus og tilbakeholden, men var usedvanlig sterkt til stede.

Ingen kan ha kjent Nesoddens befolkning som han, selv om legebesøk nok var sjeldnere enn nå. Han kom hjem til syke uansett hvor og hvordan de bodde. Han møtte også alle skolebarna. Doktor Zapffe var kjent for ikke å gjøre forskjell på folk. Det er den beste tillitserklæring.

Vi som er vant med en høyt spesialisert helsetjenester, prøvetaking og avanserte undersøkelsesmetoder kan undres over hvordan det var mulig for leger med slike arbeidsforhold å holde seg a jour

med medisinens utvikling. Det er det ikke lett å dømme om i ettertid. Men selv har jeg for tretti år siden sittet på et legekontor med henvisning fra dr. Zapffe. «Lever han virkelig ennå?» spurte legen, og jeg skjønnte at det ikke var min lege han siktet til. «Da jeg var turnuskandidat i 1968, var det en dr. Zapffe på Nesodden. Han skrev så gode henvisninger». Dette husket han altså mange år etterpå.

Det sterkeste vitnebyrd om hva han betød for folk her på halvøya, var jubileumsgaven til ham og hans kone på 75 årsdagen. 2000 nesoddinger hadde gått sammen om en jubileumsgave for at de skulle kunne dra på jordomseiling og kompensere for ti-år med manglende fritid og ferie. Ambisjonen jorda rundt ble ikke realisert, men gaven førte til flere opplevelsese rike turer.

Kilder:

Nesoddens historie fra 1800 til 1930 bind 2:
Christian Hintze Holm, 1995
Nesoddens historie 1930–1980 bind .3:
Harald Lorentzen, 2005
Kunstnerkommunen Nesodden: Karl J. Bjerkelund, 2005
Samtale med Bjørn Zapffe

Havnefogden i Kristiania kjøper landsted

Om forhistorien til eiendommen som ble Signalen, om sjømannsliv og emigrantskuter for mer enn 150 år siden

Av Harald Lorentzen

Fra 1848 hadde Bernt Skoklefeldt eiet og bodd på Nesoddtangen gård. I 1867 overtok han gården østre Skoklefeldt. En av hans barn var sjømann. Oluf Skoklefeldt. Han overtok to år senere (1869) Nesoddtangen gård der han var vokst opp. I april 1873 ble gården delt opp, og en parsell ble gitt navnet «Hesteløkken og Signalen». Den andre delen var resten av eiendommen Nesoddtangen.

Så går det to år før disse to delene ble solgt videre til bordskriverne¹ M. Abrahamsen og W. Bull for 5000 speciedaler.

Nå kom brødrene Jakobsen inn i historien

Den 5. mars 1875 selger Abrahamsen og Bull «Hesteløkken og Signalen» til fisker Johan Jakobsen for 1200 speciedaler, og broren Edvart Jakobsen kjøper eiendommen «Nesoddtangen» for 3300 speciedaler.

Ute på nordspissen var det attraktivt å ha sommersted, og brødrene Johan og Edvart

Jakobsen kom i kontakt med havnefogden i Kristiania som het Christian J. Johnsen.

31 mai 1878 ble det salg av eiendommen «Signalen og Hesteløkken» for en pris av 4000 kroner. Dette var det første sommerstedet her på nordvestspissen av Nesodden.

¹Funksjonær på sagbruk, som noterte antall planker av tømmeret

Hvem var Christian J. Johnsen?

Christian J. Johnsen var født i 1825 i Kristiania og utdannet som skipsfører.

I 1850 var han kaptein på den lille emigrantskuta «*Petrus*» av Drøbak.

Skipet seilte fra Drøbak 2. juli 1850 med emigranter og var framme i New York 9. september. Barken «*Petrus*» hadde 13 manns besetning og var eiet av Solberg & Møller i Drøbak. «*Petrus*» brukte 9 uker på overfarten. Reisen gikk bra, og alle kom vel over til sitt nye land.

«*Petrus*» tok nå en returlast med planker. Fire uker etter at de hadde forlatt Amerika, fikk de en storm fra nordvest. Den var så kraftig at skipet sprang lekk. Mannskapet pumpet for harde livet. Så kom et par svære brått og tok med seg kahytten og ruffen. Kapteinen beordret at man skulle kappe deler av riggen og legge skipet på vinden, å pumpe nyttet ikke lenger, og dekkslasten gikk over bord. For å redde livet surret de seg fast til stor og fokkermers, det så håpløst ut.

Ingen seilskuter å se og dagene

Havnefogd Johnsen: Avisannonse for Amerika-skyss.

gikk. Kaptein Johnsen mente at her skulle man kunne se flere skuter på denne kursen over havet.

Sulten ble uutholdelig. Styrmannen drømte at et stort skip skulle komme, og morgen etter var det en stor fisk som hadde blitt skylt opp på dekket. Den ble partert og spist som den var.

Dagene gikk, og styrmannen drømte at de skulle bli reddet av en seiler. Ganske riktig, neste morgen fikk de se en skute komme ned mot dem. Mannskapet på «*Petrus*» var nå så svake at en kraftig sjømann fra den andre skuta måtte komme om bord, og

han heiste folket ned i lettbåten. Slik fikk man alle over på skuta som reddet dem. De hadde hatt med en ung gutt, slektning av rederen, men han døde under påkjenningene. Før de forlot «*Petrus*», senket de ham i havet.

Det store seilskipet hadde 26 manns besetning. Kapteinen ga nå ordre om at de kun måtte få litt tynn grøt av stuerten. Det gjorde underverker. De hadde nå vært ute på havet i 14 dager uten vann og mat.

Christian J. Johnsen stifter familie

Skipsfører Johnsen ble gift med Johanne Elisabeth Andersen fra Asker, født 1824. De giftet seg 1853 i Domkirken i Kristiania og fikk fem barn.

Christian J. Johnsen skulle ikke slutte med sjøen etter dette. Han fikk nok en Drøbakskute å føre, nå for H. Parr Samuelsen, og igjen denne kombinasjonen av emigranter ut og last hjem.

Han kom så om bord i fullriggeren «*Drøbak*» i 1856, en adskillig større skute en «*Petrus*». Den var bygget i 1841, og med

denne var han blant annet nede i Svartehavet. I 1857 gikk han ut med 354 emigranter til Quebec, og dette gjentok seg både i 1858, 1859 og 1860. På hjemturen i 1861 gikk det som med «*Petrus*», seilskuten «*Drøbak*» forliste.

Christian J. Johnsen fortsatte sin maritime reise. Han fikk nå klipperskipet «*Rubens*» å føre. Dette var også eiet av H. Parr Samuelsen i Drøbak. Nå var kaptein Johnsen blitt en særdeles dreven fører av emigrantskuter, og denne var intet unntak. Han førte «*Rubens*» fram til og med 1869 før han gikk i land.

Det var stor stas når «*Rubens*» passerte Drøbak på vei fra Kristiania med sine emigranter. Da ble saluttkanonene gjort klar og skuddene gjallet.

I 1875 var han blitt konstituert som havnefogd, mens han i 1877 fikk stillingen fast.

Tilbake til Signalen på Nesodden

Hvor og hvilket hus havnefogden bygde ut på pynten av Nesodden, er usikkert. Det kan jo tenkes at det var det bakerste av de to

husene vi senere kjenner som Hotell «*Signalen*», men en setning i heftet «*Kristiania og Omegn*» i 1879 gjør dette usikkert. Det fortelles at man runder pynten på Nesoddtangen og «*Hvorpå ligger et lite Landsted*». Hvis det er det samme huset, så er det vel neste eier, restauratør Andersen, som har bygget det ut.

Havnefogden var opptatt av en trygg innseiling til havnen han bestyrte. Sommeren 1883 ble det opprettet en kontrakt mellom Fyrvesenet og havnefogden. De skulle få oppføre en tåkeklokke på pynten og en «*lysvarde*» på et skjær utenfor tåkeklokken. Prisen var 2500 kroner.

Nå var vel ikke dette så ille tross alt, tåkeklokken ble benyttet vinterstid, og da var jo havnefogden hjemme i Hansteensgate 8. i Kristiania.

Her på Signalen lot Havnefogden oppføre et sommerhus for seg og sin familie. Det eldste av de fem barna var 25 år da havnefogd Johnsen og hustruen kjøpte eiendommen på Signalen.

I slutten av mai 1890 kom

beskjeden om at havnefogd Christian J. Johnsen var død, 65 år gammel. Fru Johanne Elisabeth valgte å sitte i uskiftet bo.

Hun vil nok ikke sitte ute på Signalen alene, for i 1894 år selger hun det store sommerstedet til Restauratør Olaf Andersen for hele 14000 kroner. Nå kom det snart opp flere sommersteder på nordspissen av Nesodden, men alle med klausul at man ikke fikk drive noen form for bevertning og handel. Denne klausulen var ikke tatt inn da havnefogden kjøpte sin eiendom i 1878, og det skulle vise seg å være en lykke for Olaf Andersen som kjøpte «*Signalen*».

Det blir ordnet slik at Olaf Andersen utsteder en pantobligasjon på 10000 kroner til fru Johann Elisabeth Johnsen med 1. prioritet pant i eiendommen.

Christian J. Johnsens kone Johanne Elisabeth døde 1899, 75 år gammel i Kristiania.

Av deres fem barn var det kun den eldste som fikk etterkommere. Et lite poeng er at barnebarnet til havnefogden og hans kone i over 30 år eide sommersted på Fjellstrand.

Jaerstua i 2011. Foto: Akershusbasen

Nesoddens første skolebygning: Jaerstua fyller 175 år

Av Stein Turtumøygard

I 1739 ble det bestemt at hvert prestegjeld skulle ha skolevesen, og at kirkesangeren (klokkeren) skulle være lærer. Klokkeren på Nesodden bodde i klokkerboligen på Søndre Jaer, men skolehus hadde man ikke. Derfor måtte klokkeren reise bygda rundt og holde skole. Dette gikk på omgang mellom gårdene, og ble kalt for omgangsskole.

Men så ble Hans Johnsen ansatt som klokker på Nesodden. Han var en fremsynt mann, og kanskje ikke så glad i å reise omkring. Derfor bestemte han seg for å holde undervisningen hjemme i sin egen

stue. Johnsen satte opp ny, stor klokkerbolig på Søndre Jaer, den var 11 meter lang, med fjøs i den ene enden. Dette nye huset ble døpt for Jaerstua, og her begynte Hans Johnsen med undervisning i 1830.

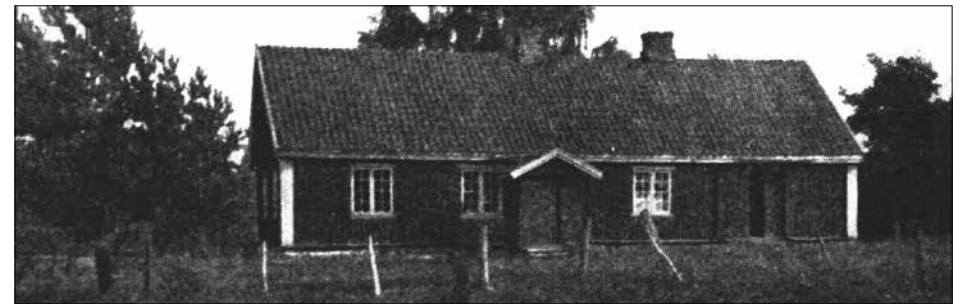
Den første eksamen i Jaerstua ble holdt i 1831. Det var en høytidelig anledning, med hele Nesoddens øvrighet til stede: både sogneprest Heidenreich og lensmann Røer.

I 1841 flyttet klokker Johnsen fra Nesodden, men kommunen bestemte at Jaerstua fortsatt skulle være skolelokale. Dermed kjøpte man hele Søndre Jaer, med både hus og 8.5 mål jord. Så ble fjøset bygget om til skolerom i bygningens søndre del. Det ble utstyrt med de mest moderne lærebøker: Herslebs bibelhistorie, Knudsens lesebøker, nye testa-menter, salmebøker, Cramers regnebok, Lindemanns koralbok, Prahls atlas, Knudsens geografi, Hansens norsk grammatikk og Fayes historie. I tillegg fikk skolen et salmodikon, som var et lite musikkinstrument.

For å betale gildet innførte

Nesodden en ekstra skoleskatt. Og dermed kunne Nesoddens første kommunale skolelokale tas i bruk etter nyttår i 1846. Den første læreren var den nyansatte kirkesangeren, Anders Pedersen Trenholt. Han flyttet inn i nordre del av Jaerstua.

Allerede i 1849 begynte kommunestyret å holde møtene sine i Jaerstua. Og senere har den vært både jordmorbolig, bibliotek og førskole. I dag har Jaer skole 73 elever, og skolen har fått flere bygninger. Jaerstua blir nå brukt av FRISKO (Jaer skoles skolefritidsordning). Gjennom mange år har ansatte ved skolen både malt og pusset opp veggene innendørs. Og i anledning jubileet har kommunen pusset opp Jaerstua med nytt tak, nye vinduer, oppgradering av utvendig kledning, maling ute og toalett inne. Vi gratulerer Jaer skole med 175 år!

Jaerstua, tidlig 1900-tall. Foto: Nesodden historielag.

www.nesodden.historielag.org

Org.nr. 971257075

Produksjon og design: Trine Suphammer Trykk Design, www.suphammer.no | Trykk: Merkur Grafisk AS | Opplag: 1000